

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

**ОСНОВНІ СПОСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ
ДОХОДІВ**

кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
КІСІЛЬ Анни-Надії Романівни

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
МАРУШКО Надія Семенівна

Рецензент
Кандидат економічних наук, доцент
КРІЛЬ Ярослава Ярославівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
„___” _____ 202_ р., протокол № _____
завідувач кафедри фінансів та обліку,

(підпис)

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Львів
2022

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки
 Кафедра фінансів та обліку
 Освітній ступінь «магістр»
 Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
 фінансів та обліку
 Степан МЕЛЬНИК
 «01» липня 2022 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ КІСІЛЬ Анни-Надії Романівни

1. Тема роботи «Основні способи та механізми легалізації злочинних доходів»
 керівник роботи МАРУШКО Надія Семенівна, кандидат економічних наук, доцент
 затверджені наказом ЛьвДУВС від «30» червня 2022 р. № 638 о/с
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» грудня 2022 р.
3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів, літературні джерела із зазначеної тематики, статистичні та аналітичні дані.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Провести теоретичне дослідження дослідити основні способи та механізми легалізації злочинних доходів, їх сутність та передумови формування, вивчити норми міжнародного права системи протидії легалізації злочинних доходів з метою імплементації їх в національну систему, здійснити діагностика системи протидії легалізації злочинних доходів на національному рівні, проаналізувати основні способи та механізми легалізації злочинних доходів, дослідити міжнародний досвід системи протидії легалізації злочинних доходів, здійснити оцінку ефективності основних способів та механізмів протидії легалізації злочинних доходів.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Трьохфазна модель відмивання коштів, Основні типології ВД/ФТ/ЗМЗ, система фінансового моніторингу України та її суб'єкти, система підпорядкованості органів первинного та державного фінансового моніторингу, види первинного фінансового моніторингу, динаміка кількостей отриманих повідомлень від СПФМ про фінансові операції протягом 2017-2021 років, динаміка інформування про фінансові операції банками та іншими СПФМ протягом 2017-2021 років, динаміка формування досьє протягом 2017-2021 років, динаміка підготовлених Держфінмоніторингом матеріалів протягом 2018-2021 років, оцінка переданих Держфінмоніторингом до правоохоронних органів за 2021 рік, оцінка направлених до правоохоронних органів матеріалів (од.) та заблокованих коштів (млрд. грн.) у 2021 році, протидія фінансуванню тероризму та сепаратизму в Україні, показники Індексу сприйняття корупції у 2021 році, способи відмивання доходів від корупційних діянь в Україні, способи відмивання доходів від розкрадання, нецільового використання державних коштів та коштів суб'єктів господарювання державного сектору економіки в Україні, основні схеми відмивання доходів від податкових злочинів та їх вплив на державний бюджет України через уникнення оподаткування у 2021 році, Протидія відмиванню доходів від податкових злочинів в Україні, динаміка кількостей отриманих повідомлень ПФР країн-членів ЄС про фінансові операції протягом 2018-2019 років, (тис. повідомлень), оцінка отриманих повідомлень ПФР країн-членів ЄС про фінансові операції протягом 2018-2019 років, од. повідомлень, кількість справ, переданих ПФР країнами членами ЄС компетентним органам у 2019 році, Загальна оцінка ознак ефективності системи ПВД/ФТ/ФРЗМЗ в Україна на 2021 рік, оцінка показників ефективності ПВД/ФТ/РЗМЗ протягом 2018-2021 рр., млн. грн., аналіз показників ефективності заходів ПВД/ФТ в Україні протягом 2019-2021 років.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРІЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МАРУШКО Н. С. .		
2	МАРУШКО Н. С.		
3	МАРУШКО Н. С.		

7. Дата видачі завдання «01» липня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.08.2022	виконано
2	Написання першого розділу	01.09.2022	виконано
3	Написання другого розділу	01.10.2022	виконано
4	Написання третього розділу	01.11.2022	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.11.2022	виконано
6	Оформлення роботи	01.12.2022	виконано

Здобувач вищої освіти_____
(підпис)**МЕЛЬНИК А. М.**
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)**Науковий керівник**_____
(підпис)**МАРУШКО Н. С.**
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

КІСІЛЬ А-Н. Р. Основні способи та механізми легалізації злочинних доходів. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2022.

- Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретичних основ та надання практичних рекомендацій щодо основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів. Розглянуто теоретичні основи дослідження основних способів та механізму легалізації злочинних доходів, їх сутність та передумови формування, проведено діагностику системи протидії легалізації злочинних доходів на національному рівні, проаналізовано основні способи та механізми легалізації злочинних доходів, досліджено міжнародний досвід системи протидії легалізації злочинних доходів, здійснено оцінку ефективності основних способів та механізмів протидії легалізації злочинних доходів.

Ключові слова: легалізація злочинних доходів, способи та механізми боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, оцінка ризиків, оцінка ефективності системи протидії відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

ANNOTATION

KISIL A-N. R. Main methods and mechanisms of legalization of criminal income. - Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2022.

The qualification work is devoted to the study of theoretical foundations and the provision of practical recommendations regarding the main methods and mechanisms of legalization of criminal income. The theoretical foundations of the study of the main methods and mechanism of legalization of criminal proceeds, their essence and prerequisites for their formation were considered, the diagnosis of the system for countering the legalization of criminal proceeds was carried out at the national level, the main methods and mechanisms of the legalization of criminal proceeds were analyzed, the international experience of the system for countering the legalization of criminal proceeds was analyzed, and the effectiveness was evaluated the main ways and mechanisms of combating the legalization of criminal income.

Key words: legalization of criminal proceeds, methods and mechanisms of combating the legalization (laundering) of criminal proceeds, risk assessment, evaluation of the effectiveness of the anti-money laundering system.

ОСНОВНІ СПОСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ СПОСОБІВ ТА МЕХАНІЗМІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ	8
1.1. Способи та механізми легалізації злочинних доходів: сутність та передумови їх формування	8
1.2. Імплементация та гармонізація міжнародних норм права в процес функціонування української системи протидії легалізації злочинних доходів	20
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСНОВНИХ СПОСОБІВ ТА МЕХАНІЗМІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ	29
2.1. Діагностика системи протидії легалізації злочинних доходів	29
2.2. Аналіз основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів	35
Висновки до розділу 2	43
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ	45
3.1 Система протидії легалізації злочинних доходів: дослідження міжнародного досвіду	45
3.2. Оцінка ефективності основних способів та механізмів протидії легалізації злочинних доходів	58
Висновки до розділу 3	64
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

На сьогодні у міжнародній економічній системі, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, як складова економічної злочинності займає перше місце. Тому, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, є не лише негативним соціально-економічним явищем, а й системною загрозою, яка становить серйозні виклики сталому розвитку національної економіки та негативно впливає на рівень життя населення. Такі тенденції, притаманні сучасному світу, актуалізують самостійний напрям досліджень у сфері фінансової розвідки, що пов'язана із запобіганням та протидією відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. Сучасний вектор розвитку фінансової розвідки потребує її наукового обґрунтування та вирішення низки проблем, серед яких важливе місце посідає підвищення ефективності виявлення, запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як чинника національної безпеки України.

Проблеми виявлення основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Так, питання формування механізму протидії відмиванню злочинних доходів досліджували О. Акімова, О. Вовчак, Т. Доценко, О. Коломоєць, О. Користін, О. Кальмана, М. Мельника, О. Смагло, О. Халін Н. Швець та інші науковці. Проте, в система легалізації злочинних доходів постійно змінюється, саме тому потребує нових досліджень.

В основі написання кваліфікаційної роботи є правове забезпечення системи легалізації злочинних доходів, літературні джерела, статистичні дані та інші доступні джерела інформації.

Мета і завдання дослідження. Метою написання кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо виявлення та протидії основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів.

Задля досягнення мети в роботі окреслено такі завдання:

- дослідити основні способи та механізми легалізації злочинних доходів, їх сутність та передумови формування;
- вивчити норми міжнародного права системи протидії легалізації злочинних доходів з метою імплементації їх в національну систему;
- здійснити діагностика системи протидії легалізації злочинних доходів на національному рівні;
- проаналізувати основні способи та механізми легалізації злочинних доходів;
- дослідити міжнародний досвід системи протидії легалізації злочинних доходів;
- здійснити оцінку ефективності основних способів та механізмів протидії легалізації злочинних доходів.

Об'єктом дослідження є система легалізації злочинних доходів на національному та міжнародному рівні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні основи щодо удосконалення системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шлях.

Методи дослідження. В основі проведеного дослідження були використані такі наукові методи як аналітичний, порівняльний, економіко-статистичний, графічний, абстрактно-логічний, історико-логічний, індуктивний, дедуктивний методи, прийоми економічного аналізу та ін. так, для визначення понятійного апарату використовувалися методи систематизації та класифікації, для проведення оцінки системи легалізації злочинних доходів - аналітичний, порівняльний, економіко-статистичний методи, для формувань висновків - методи наукового абстрагування, порівняння та узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів:

- на основі проведеного дослідження для оцінки ефективності визначення основних способів легалізації злочинних доходів запропоновано

визначати коефіцієнти, які дають змогу проаналізувати ефективність заходів протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом;

- набули подальшого розвитку рекомендації щодо використання єдиного підходу в виявленні, групуванні та оцінці повідомлень про підозрілі фінансові операції та їх узагальненні для передачі у правоохоронні органи.

Основний зміст роботи. У першому розділі розкрито теоретичні основи дослідження основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів та проведена оцінка норм міжнародного права щодо системи протидії відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом.

Другий розділ присвячено оцінці функціонування основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів, проведено діагностику системи протидії легалізації злочинних доходів та проведено оцінку основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів.

Третій розділ розкриває особливості запровадження міжнародного досвіду системи протидії відмиванню злочинних доходів та присвячений оцінці ефективності діяльності антилегалізаційної системи.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (47 найменувань на 6 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 76 сторінок, із них основний текст - 64 сторінок, які містять 5 таблицю та 18 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ СПОСОБІВ ТА МЕХАНІЗМІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

1.1. Способи та механізми легалізації злочинних доходів: сутність та передумови формування

Загальновідомо, що міжнародна організація FATF, створена в 1989 році з метою захисту міжнародної фінансової системи шляхом сприяння та розробки правил протидії таким злочинам, як відмивання грошей, розповсюдження зброї масового знищення та фінансування тероризму. Рекомендації FATF вважаються стандартом для боротьби з відмиванням грошей, а також для боротьби з фінансуванням тероризму. Сорок рекомендацій, виданих у 1990 році FATF, були спрямовані на боротьбу з торгівлею наркотиками, які використовували фінансові системи для відмивання грошей.

На сучасному етапі політика європейських органів свідчить про постійне вдосконалення механізму боротьби з відмиванням грошей. Розвиток законодавчих вимог визначає такі етапи: прийняття директиви ЄС № 849 Європейського Парламенту та Ради в 2015 року, стосується неправомірного використання фінансової системи, а отже запобігання таким діям, як відмивання грошей або фінансування тероризму, що вдосконалює Регламент ЄС №. 648/2012 Європейського Парламенту та Ради; у 2018 році прийнято Директиву ЄС № 843 Європейського парламенту та Ради, яка вважається є крайньою Директивою щодо протидії відмиванню коштів [2,7, 29].

Європейські директиви підкреслюють необхідність створення підрозділів фінансової розвідки (ПФР) у всіх державах-членах з повноваженнями запитувати, аналізувати та поширювати пов'язані дані, які також повинні працювати незалежно та автономно з єдиною метою визначати злочинну діяльність із підозрілими операціями, таким чином запобігати та, що найважливіше, боротися з відмиванням коштів та

фінансуванням тероризму. ПФР, як центральний національний підрозділ, має отримувати відповідну інформацію, пов'язану з відмиванням коштів, пов'язаними предикатними злочинами та фінансуванням тероризму, щоб аналізувати та поширювати результати до компетентних органів. На рівні FATF законодавчі вказівки, які стосуються функцій ПФР, такі: м'які та не пов'язані з законодавством ЄС або національними законами держав-членів. Не існує узгоджених спеціальних правил щодо правового статусу, організаційної природи, функцій, слідчих повноважень та механізмів забезпечення їх виконання. У результаті ПФР мають такі чотири моделі:

- судові,
- правоохоронні,
- адміністративні та
- гібридні моделі, кожна з яких має свої особливості [2].

Судова модель має всю повноту повноважень і виконує всі функції, пов'язані з отриманням, аналізом і, за потреби, арештом коштів і заморожуванням рахунків.

Друга модель - правоохоронна, яка проводить заходи протидії відмиванню коштів за допомогою вже існуючих правоохоронних систем із подібними або краще адаптованими юрисдикційними органами для вирішення справ про відмивання коштів.

Суб'єкти звітності передають відповідні дані в адміністративну модель для обробки та передачі результатів до судових та правоохоронних органів для судового переслідування.

Четверта ідентифікована модель є гібридом, яка використовує змішані компоненти принаймні двох моделі ПФР [3].

Незалежно від моделі ПФР, усі вони мають право отримувати інформацію від фінансових органів та інших установ, які мають такі зобов'язання. Необхідність повідомляти державним ПФР про підозрілі операції як фінансовими установами, так і визначеними нефінансовими

підприємствами та професіями є ключовим елементом функцій системи ПВК/ФТ [30].

З огляду на це, наше дослідження спрямоване на способи та механізми легалізації злочинних доходів та можливості побудови механізму ПВД/ФТ.

Проблема відмивання грошей разом із фінансуванням тероризму є серйозним викликом в всіх економічних системах, тому постає нагальна потреба в ефективних заходах для боротьби з його наслідками. Вплив наслідків проявляється у стабільності, цілісності, репутації та ефективності фінансового та економічного сектору [2]. Кількість літературних джерел, спеціалізовані дослідження з економічних і фінансових злочинів зростають, але потрібно посилювати подальші дослідження в цій галузі. Зокрема, потрібно за допомогою емпіричного аналізу, дослідити вплив неформального сектора, визначення детермінанти, їх механізм функціонування та кореляції, а також вплив на економічні та фінансові злочини через виявлення основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів [4, 18].

На сьогодні існує низка досліджень, які розглядають питання підозрілих операцій з відмивання грошей з теоретичної точки зору [2, 4, 7 45], а також статті, які розглядають те саме питання через тематичні дослідження [1, 3, 6, 8, 39-41], проте, відсутня аналітична оцінка виявлення впливу підозрілих операцій на ефективність системи протидії відмиванню доходів за останні роки.

Саме тому, оцінка теоретичної та статистичної частини через огляд досліджень щодо основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів дасть можливість сформулювати наш погляд на проблему ПВД/ФТ та окреслити основні способи її подолання.

Процес відмивання грошей, який має довгу історію, розвивався та адаптувався до сучасного суспільства завдяки глобалізації та цифрової трансформації, завдаючи великої шкоди громадянам, компаніям та державам, ставши каталізатором незаконної діяльності (тероризму, шахрайства та корупції), яка призводять до зниження цілісності та прозорості, а також до

загального браку довіри до ринків [45]. Операція з відмивання грошей передбачає незаконну дію приховування грошей від незаконної діяльності та перетворення їх на законні гроші [2], таким чином змінюючи таємну природу грошей [8]. Відмивання незаконних доходів - це процес трансформації, завдяки якому брудні, нелегальні гроші перетворюються на білі та чисті [43].

За даними FATF, явище відмивання грошей включає відмивання грошей шляхом адаптації незаконних прибутків, щоб приховати справжнє походження шахрайства, хабарництва, проституції, незаконного продажу зброї тощо (FATF), а МВФ уточнює, що цей процес здійснюється особою, яка маскує або приховує незаконне походження доходу, щоб створити враження, що він отриманий із законних джерел [21, 35]. Таким чином, значна частина визначень має однакову вихідну точку та йде в напрямку тих, які видає FATF: приховування незаконного походження та його повторне впровадження в економіку.

Найбільш розповсюдженою моделлю відмивання грошей, згідно з літературою, є трохфазна, яка включає три етапи [2]: розміщення, розшарування та інтеграція (рис.1.1).

Перший етап відмивання грошей є найбільш ризикованим через близькість справжньої ідентичності доходу з можливістю виявлення органами влади, оскільки він передбачає введення незаконних прибутків у фінансову систему. Розшарування вказує на відмивання та приховування незаконного джерела через кілька транзакцій, а на останньому етапі інтеграція, кошти або доходи знову вводяться в легальну економіку [4,7,12, 16, 44].

Також існує і чотирифазна модель у вивченні процесу відмивання грошей. Цей підхід представлений чотирма етапами. Перший етап - переказ готівки на рахунки підставних осіб та організацій. Другий етап - розподіл готівки. Найчастіше вони реалізуються за рахунок скуповування банківських та інших цінних паперів.

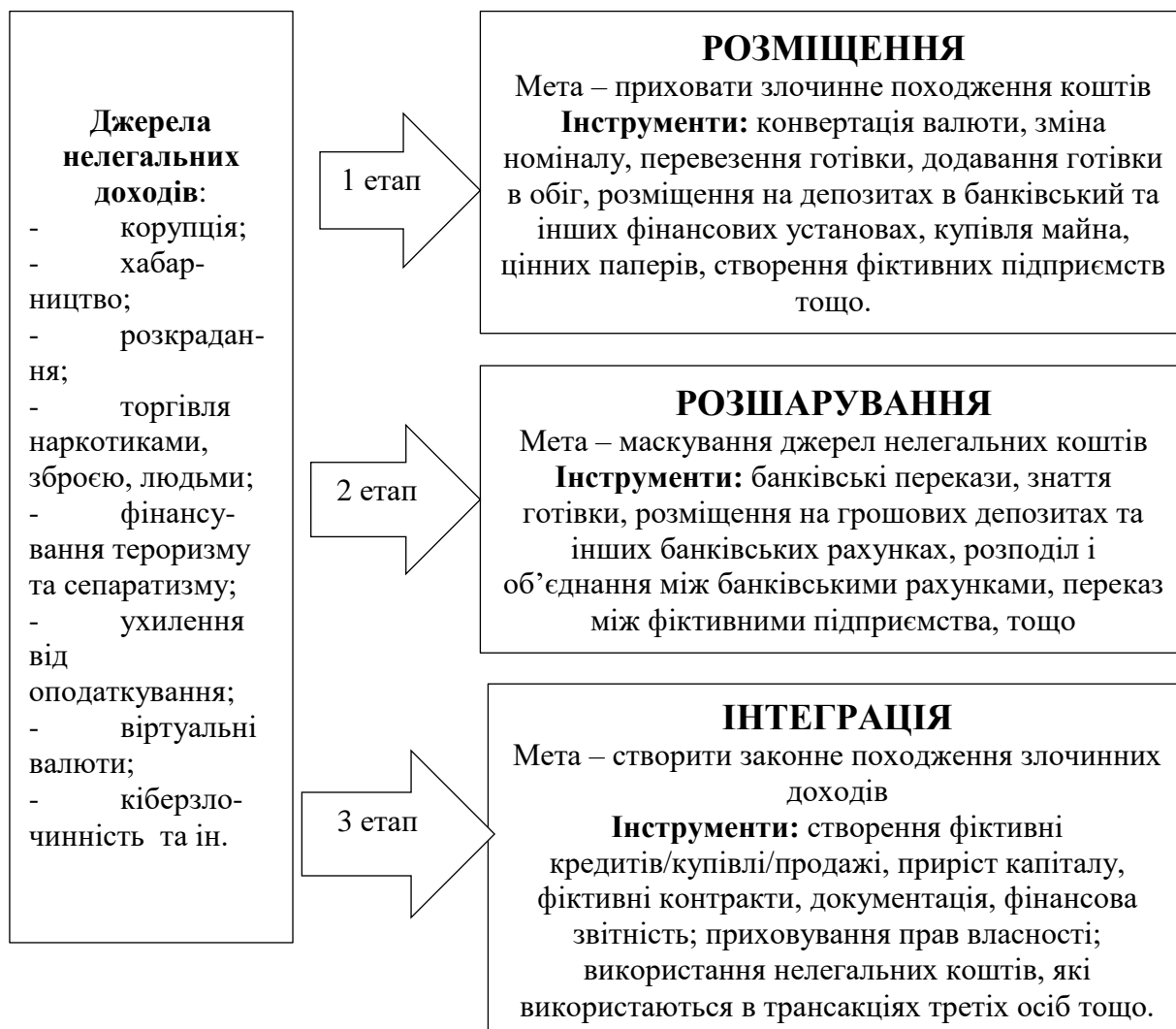

Рис.1.1. Трьохфазна модель відмивання коштів

складено автором за даними [4,7,12, 16, 44]

Зарубіжний досвід показує, що часто розподіл готівки відбувається у казино й у пунктах обміну валюти. Третій етап - маскуванню злочинної діяльності. На даному етапі, перед злочинцем, що відмиває гроші стоїть одне завдання: вжити всіх можливих заходів для приховування джерела отримання грошей. У рамках виконання цього завдання вони часто використовують систему підпільних банківських рахунків або ж переказують гроші в інші країни.

Четвертий етап – інтеграція коштів. На даному етапі злочинні угруповання здійснюють інвестування грошей у високоприбуткові сфери та галузі бізнесу [12, 45].

Отже, розглянуті стадії дають чітке розуміння, як відбувається процес відмивання грошей. За допомогою цих процесів злочинці активно ведуть свою незаконну діяльність, у ході якої намагаються трансформувати отримані «брудним» шляхом гроші у кошти, які зовні мають законне походження. Вивчення способів та процесів легалізації злочинних доходів є надзвичайно важливим у рамках оптимізації та ефективності заходів протидії незаконній легалізації злочинних доходів.

Різні методи відмивання грошей можуть здійснюватися на національному рівні («додавання готівки в касу готівкового бізнесу») або на міжнародному рівні (розміщення брудних грошей злочинцями в банку), а також через фінансову систему з метою виведення нелегальних фінансових потоків за допомогою офшорних компаній [12, 36, 42].

На міжнародному рівні не має єдиного визначення відмивання грошей, оскільки кожна держава визначає цей злочин по-своєму [2]. У результаті розвитку та поширення цього явища на міжнародному рівні посадовці різних рівнів усвідомили масштаби та наслідки цього явища, а також важливість виявлення загроз та визначення напрямів та заходів для протидії його впливу [7] на суспільство, держави і сфери діяльності. Це явище стало загрозою для стабільності фінансових систем, створюючи передумови для консенсусу та спільної боротьби на міжнародному рівні за розробку ефективних та координуючих важелів у боротьбі з відмиванням грошей. Перший крок у цьому напрямку було розпочато в 1988 році в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, Віденська конвенція про наркотики [2, 8], через яку було видано визначення злочину відмивання грошей. Згодом, у 1989 році, було сформовано фінансову оперативну групу з питань відмивання грошей, яка спочатку мала обов'язки, пов'язані з аналізом і розробкою методів боротьби з відмиванням грошей, а зараз розробляє свій мандат, щоб включити антитерористичні дії та видає рекомендації щодо боротьби з цими злочинами [6, 21,36].

Дії, вжиті на європейському рівні, повинні відповідати положенням та інструкціям, виданим Міжнародною FATF щодо національної гармонізації в боротьбі зі злочинами у сфері ПВК/ФТ [20, 21].

Таким чином, ЄС забезпечив нормативні вимоги для боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму шляхом розробки нормативних актів і директив на європейському рівні відповідно до стандартів, прийнятих FATF, які з часом переглядалися, зобов'язуючи фінансові установи та певні професії та підприємства інформувати підрозділ фінансової розвідки (ПФР) про можливі підозрілі операції [27].

Європейське співробітництво в цьому питанні здійснюється через спеціальні структури, а також платформу ЄС для європейських ПФР, щоб досягти передачі важливих даних, які ведуть до швидкої ідентифікації фактів і операцій відмивання грошей, для цілей аналізу та операцій, задля забезпечення ефективності протидії легалізації злочинних доходів та зменшенні можливих загроз і наслідків [2].

Європейська законодавча база, яка стосується заходів із боротьби з відмиванням грошей, відіграє головну роль у захисті фінансової системи, а також професій, схильних до ризику використання в невідповідних/незаконних цілях [2]. Європейський Союз підходить до проблеми відмивання коштів з двох точок зору, що перетинаються, а саме: криміналізація та запобігання [7]. Водночас фінансові установи зобов'язані дотримуватися положень і здійснювати постійний моніторинг транзакцій з метою виявлення підозрілої діяльності [2].

Європейські органи почали приділяти увагу визначенню процедур, призначених для запобігання відмиванню грошей, у 1991 році через Першу директиву щодо запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей Директива Ради 91/308/ЄЕС. Основний аргумент впливає з постійного занепокоєння щодо того, що фінансові та кредитні установи можуть і будуть використовуватися як механізм відмивання грошей, отриманих від незаконної діяльності. Документ, виданий у 1988 році

Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти незаконного обігу наркотиків, містить директиву щодо розгляду злочинів у сфері відмивання коштів. Заборона відмиванню коштів, а також ідентифікація клієнтів фінансових і кредитних установ за допомогою підтверджуючих доказів повинні бути забезпечені державами-членами [2, 9]. Ця директива створила підґрунтя майбутніх нормативних актів .

В подальшому розвиток нормативних вимог стосується прийнятої директиви у 2001/97/ЕС Ради та Європейського Парламенту від 4 грудня, яка вимагала оновлення та доповнення положень початкової директиви, як це було запропоновано Групою розробки фінансових заходів, і залучення представників окремих професій до боротьби з відмивання коштів, поряд із фінансовим сектором. Друга Директива дала більш широке визначення цього незаконного процесу, яке включає «перетворення або передачу власності з метою приховати її незаконний характер; приховування або спотворення характеру, походження, місцезнаходження, розпорядження, руху та прав, пов'язаних із майном або правом власності, у зв'язку з якими злочинець знає, що вони походять від злочинної діяльності; придбання, володіння, використання майна, усвідомлюючи в момент отримання, що воно походить від злочинної діяльності» [21], а також запровадження інших видів злочинів (корупція, шахрайство та організована злочинність) шляхом систематичного включення податкових правопорушень, які називаються предикатними [20].

Нова нормативна база включає інвестиційні компанії, обмінні пункти, агентства нерухомості та діяльність казино [35], через підозру щодо можливих транзакцій у результаті відмивання грошей, а також «ідентифікацію, відстеження, заморожування, вилучення, арешт та конфіскація інструментів і доходів від злочину» Директива 2005/60/ЕС відзначила особливу важливість ПФР для боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, про що свідчить запис, включений до тексту, який наголошує про створення національного центрального розвідувального підрозділу в усіх державах-членах. Такий орган зобов'язаний отримувати та

аналізувати звіти про підозрілі транзакції чи інші дані про відмивання коштів чи терористичну діяльність в країні. В подальшому прийнято Директиву Комісії 2006/70/ЕС від 1 серпня 2006 р., яка встановлює заходи для виконання попередніх директив. Незважаючи на те, що це третій захід щодо протидії відмиванню коштів, вона є першою, яка стосується фінансування тероризму на основі політики, згаданої в двох інших текстах (1991 та 2001), з новими положеннями та елементами, пов'язаними з реаліями того періоду. Потреба в новій директиві була відображена після перегляду FATF міжнародних стандартів ВК/ФТ, на основі подій у Сполучених Штатах 9 вересня 2001 року, а також прихильності європейських країн виконувати рекомендації FATF лише один раз [2, 6, 8, 12, 33,45]. Різноманітні проведені дослідження [2, 13, 22] про внесок технологій у боротьбу зі злочинами відмивання коштів показують, що з виявленням підозрілих транзакцій інтерес дослідників у цій галузі зріс. Інтенсифікація дій з відмивання грошей у різних сферах діяльності призвела до збільшення залучення органів влади до регулювання вилучення неструктурованих даних із підозрілої діяльності на основі статистичних методів [12, 18, 22].

Прискорений технологічний прогрес, як на міжнародній, так і на державній арені, поряд з швидким пристосуванням до нього злочинців, вплинув на розробку країнами-членами четвертої Директиви, з метою оновлення та зміцнення положень щодо запобігання та боротьби з відмиванням коштів, що базується на попередній на нормах. Такий документ привносить елемент новизни, спрямований на підхід, що ґрунтується на оцінці ризику, прозорості та виявлення вразливостей, а також посилення існуючих норм на рівні ЄС щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму відповідно до вказівок FATF. Нормативний акт передбачає дотримання фінансовими установами та вразливими професіями, такими як аудитори та юристи, типових вимог до звітності щодо операцій, які здійснюються їхніми клієнтами, але також оминає відповідальність, яку вони несуть [2]. Водночас, ця Директива спрямована на захист суспільства

від все більш поширеного злочину у сфері протидії легалізації злочинних доходів, а також на підтримку стабільного європейського ринку [3, 12, 16].

Директива ЄС 2015/849 від 20 травня 2015 року скасовує Директиву № 3, Директиву 2005/60/ЄС та вносить зміни до №648/2012 ЄС, запроваджуючи нові правила [29], а саме: введення нових термінів та їх визначення, створення бази даних або центрального реєстру, збір інформації про реальних бенефіціарів, сприяння ефективній співпраці, застосування більш суворі адміністративні санкції, а також ведення та вдосконалення важливої та повної статистичної інформації з метою передачі її до Комісії.

П'ята Директива - Директива ЄС 2018/843 про боротьбу з відмиванням коштів - набула чинності в червні 2018 року [29] і вносить зміни до попередньої Директиви (2015/849) і встановлює нові положення для ефективної боротьби з процесом фінансування тероризму та дозволяє консолідувати високу прозорість фінансових операцій, а також визначення поняття віртуальної валюти та запровадження заходів щодо їх регулювання в законодавстві ЄС [2]. За даними Європейського центрального банку, існує три типи віртуальних валют: перший тип представляє валюти, введені в замкнутому циклі; наступні віртуальні валюти є односпрямованими, які можна використовувати для здійснення платежів або купівлі товарів/послуг, а третій тип - це двовимірні валюти, які називаються криптовалютами [7, 9, 42, 45].

Масштаби розвитку сегменту криптовалюти та можливість її зловживання через те, що вона стає основною платформою для незаконної діяльності з метою відмивання грошей, призвели до розширення міжнародних стандартів на ринку віртуальних активів [2].

Директива ЄС 2018/843 зосереджується на оптимізації прозорості власності компаній і трастів, суворому контролю для країн із високим ризиком, підкреслюючи ризики щодо передплачених карток і віртуальних валют, розширюючи а також покращити співпрацю та обмін даними від Європейського центрального банку до наглядових органів [29].

Боротьба з протидією відмиванню коштів та фінансуванням тероризму на сьогодні в центрі уваги, що підтверджується зусиллями органів влади в результаті видання нормативних актів і положень, втілених у п'яти Директивах, які періодично оновлюються відповідно до ризиків і загроз, які також можуть виникнути як на державному рівні, так і на європейському і у всьому світі. Ефективним кроком, який слід зробити, є розвиток мережі ПФР і глобальної системи збору й аналізу, а також зміцнення співпраці, оскільки відсутність або погана оцінка є основною перешкодою системи для боротьби з та запобігання відмиванню грошей [12, 45, 46].

Як можна побачити, існує недостатня кількість літератури щодо предметів, які стали одним із перших приводів для розслідування відмивання грошей, звітів про підозрілі транзакції. Саме тому, дослідження та аналіз даних повинен проводитися через пошук наукових методів та виявлення тенденції, визначення ефективності заходів протидії відмиванню грошей з точки зору низки підозрілих транзакцій, повідомлених підрозділам фінансової розвідки (ПФР), кількості даних, поданих до правоохоронних органів, а також типології справ у різних державах.

В Україні відповідно до вимог чинного законодавства [30] було розроблено низку заходів для розширення кола суб'єктів, зобов'язаних подавати звіти про підозрілу діяльність, щоб Держфінмоніторинг як компетентний орган з новими законними правами та повноваженнями міг розпочати їх аналіз і надіслати результати до правоохоронних органів. Виходячи з цього, дослідження щодо виявлення основних способів і механізмів легалізації злочинних доцільно проводити у виявленні зв'язку між законодавчими положеннями та вимогами, пов'язаними з протидією відмиванню грошей, з точки зору ефективності контрзаходів щодо цих пунктів, через припущення, що заходи протидії відмиванню грошей ефективні з точки зору більшої кількості виявлених підозрілих транзакцій, а також на ефективність впливають використання нових методів виявлення злочинних доходів.

За результатами оцінок, представлених у типологічних дослідженнях Держфінмоніторингу, зокрема, за останні роки здійснено, у розрізі такої тематики: відмивання коштів, одержаних фіскальними правопорушеннями (2020), нецільове використання коштів та майна державних підприємств та інших суб'єктів, що фінансуються з державного та місцевого бюджетів. державних бюджетів (2019), ризики з використанням суб'єктів з непрозорою структура власності у відмиванні злочинних доходів (2018), ризик використання готівки (2017), ризик тероризму та сепаратизму (2017), відмивання доходів, одержаних корупцією (2016) та інші. [37, 39-44]. Відомим є той факт, що типологічні способи ВК/ФТ швидко змінюються та пристосовуються до особливостей економічної системи, проте, уніфікація схем відмивання коштів дозволяє мінімізувати ризики та протидіяти ним. Узагальнення типологічних схем, які активно діяли в Україні, подана на рис.1.2. Злочини, пов'язані з відмиванням грошей, вчиняються не тільки з метою подальшого використання отриманих доходів у підприємницькій діяльності з метою отримання прибутку чи особистого збагачення фізичних осіб, а й з метою фінансування тероризму, незаконного обігу зброї, організації замовних вбивств, фінансування сепаратистських угруповань та інші злочини.

Основним викликом для України – військова агресія з боку росії, яка в повній мірі впливає не тільки на фінансову, а й на національну безпеку. За останні роки Україна опинилася у стані терористичної атаки та сепаратизму, при цьому активно використовувалася фінансова система для інтеграції та перенаправлення фінансових потоків на таку злочинну діяльність.

Поряд з тим, в Україні за останні роки поширюється тіньова економіка та зростає організована злочинність, що становить суттєву загрозу економічній безпеці. Більше того, економічна злочинність в Україні характеризується постійним вдосконаленням систем ПВК/ФТ/ЗМЗ, а саме аналітичні дослідження свідчать про масштабні зловживання з бюджетними коштами,

Рис. 1.2. Основні типології ВД/ФТ/ЗМЗ

складено автором за даними [37, 39-44]

корупційні схеми, виведення капіталу в іноземні юрисдикції, діяльність конвертаційних центрів, шахрайство, ухилення від сплати податків і зборів, приховування справжніх власників інвестиційних проєктів, які інвестували в найбільш прибуткові сектори економіки тощо. Отже, як свідчать дослідження, легалізація відмивання коштів - це явище, яке носить деструктивний характер, проте має здатність динамічно розвиватися та пристосовуватися до різних умов економічного та політичного характеру. На сьогодні його поширення є суттєвим, при цьому типологічні схеми відмивання доходів набули різних видів та способів. Саме це призводить до

висновку, що сфера ВД/ФТ/РЗМЗ є багатогранна та потребує системного дослідження.

1.2. Імплементация та гармонізація міжнародних норм права в процес функціонування української системи протидії легалізації злочинних доходів

Відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є складними явищами, які постійно розвиваються. Вони становлять серйозну загрозу економіці, а також цілісності фінансових систем, змінюючи конкурентоспроможність та сталий розвиток.

У вітчизняній практиці проведення державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом, є фінансовий моніторинг – один із найсильніших механізмів її реалізації.

У відповідності до вимог чинного законодавства, зокрема Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-ІХ, фінансовий моніторинг – це система заходів, що застосовуються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, до яких належать державний фінансовий моніторинг та первинний фінансовий моніторинг [11, 30]. Крім того, метою фінансового моніторингу є створення суб'єктом моніторингу системи внутрішнього контролю. Його ціль - це виявлення, збір, обробка, аналіз та своєчасне надання інформації щодо запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, відповідно до чинного законодавства [12].

В системі фінансового моніторингу України охоплені всі суб'єкти фінансової сфери та окреслена чітка взаємодія різних міністерств та відомств. Система Держфінмоніторингу подана на рис.1.3.

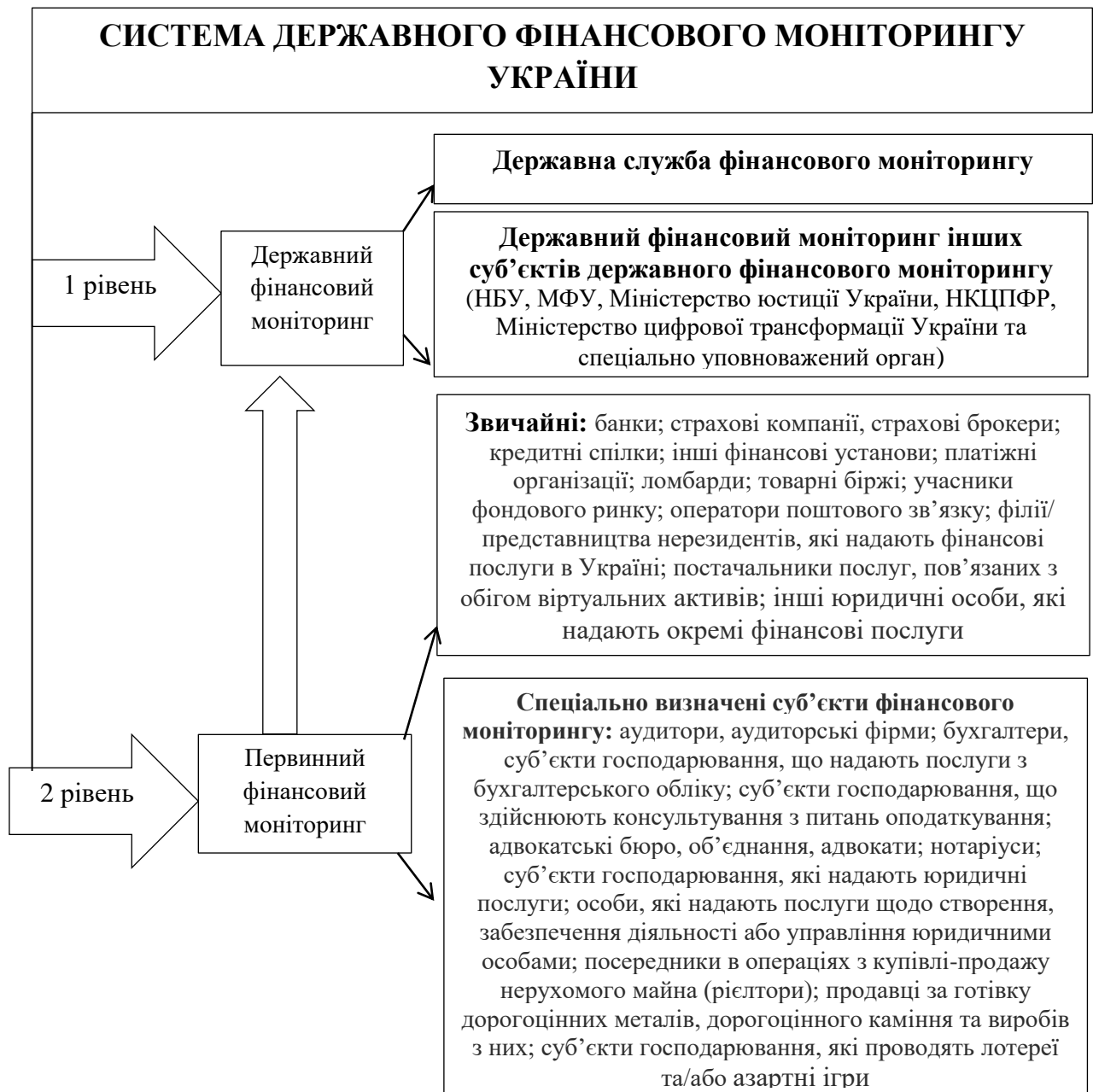

Рис.1.3. Система фінансового моніторингу України та її суб'єкти
складено автором за даними [11-15, 30, 39-44]

Отже, з рисунку видно, що система фінансового моніторингу України представлена двома рівнями: державним та первинним, кожен з яких визначений суб'єктами, які формують механізм фінансового моніторингу. Державна служба фінансового моніторингу посідає важливе місце в системі фінансового моніторингу України. Вона формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і є головним органом державної

влади, який ініціює весь механізм прийняття управлінських рішень у цій сфері. Основні завдання системи протидії легалізації нелегальних коштів:

1) збір, обробка та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу;

2) запобігання, виявлення та припинення фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом;

3) інформаційне забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо притягнення до відповідальності злочинів, пов'язаних із протидією легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [11]. Суб'єкти державного фінансового моніторингу виконують функції державного фінансового нагляду за забезпеченням вимог в системі ПВД/ФТ/ЗМЗ. Підпорядкованість суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу подана в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Система підпорядкованості органів первинного та державного фінансового моніторингу [11, 13, 30]

Державний фінансовий моніторинг суб'єкт	Первинні суб'єкти фінансового моніторингу
Національний банк України	Банки; страхові компанії, страхові брокери; кредитні спілки; інші фінансові установи; платіжні організації; ломбарди; оператори поштового зв'язку; філії/представництва нерезидентів, які надають фінансові послуги в Україні; інші юридичні особи, які надають окремі фінансові послуги.
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Товарні біржі; учасники фондового ринку Міністерство цифрової трансформації постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.
Міністерство цифрової трансформації	Постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.
Державна служба фінансового моніторингу	Суб'єкти аудиторської діяльності (аудитори, аудиторські фірми); бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; посередники в операціях з купівлі-продажу нерухомого майна (ріелтери); продавці за готівку дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них; суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри.
Міністерство юстиції України	Адвокатські бюро, об'єднання, адвокати; нотаріуси; суб'єкти господарювання, які надають юридичні послуги; особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами.

Первинний фінансовий моніторинг, взаємодіючи з контрагентами, у рамках обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу здійснюють політику виявлення та запобігання ПК/ФТ та вживаються відповідні заходи щодо виконання вимог законодавства суб'єктів державного фінансового моніторингу. В залежності від суб'єкта, який здійснює первинний фінансовий моніторинг, виділяють такі види (рис. 1.4):

Рис.1.4.Види первинного фінансового моніторингу

складено автором за даними [11-13, 13, 30, 42]

Фінансовий моніторинг систематизує всю інформацію про рух грошових коштів та інших активів суб'єктів господарювання, що дає можливість здійснювати моніторинг і прогнозування розмірів і напрямів руху коштів та іншого майна, виявляти можливі фактори порушення нормативно-правових вимог. Однак не слід вважати, що фінансовий моніторинг обмежується лише збором інформації та обробкою статистичних даних звітності. Адже він визначає взаємозв'язок даних на предмет їх нелегального походження та використання.

Досліджуючи механізм формування та функціонування системи легалізації доходів а Україні, зауважимо, що поряд з вимогами міжнародних

організацій, українська система має низку невідповідностей, що потребує гармонізації відповідно до вимог міжнародних стандартів.

За останні тридцять років ЄС ухвалив багато ініціатив щодо боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, що спрямовані на адаптацію правових норм ЄС до міжнародних конвенцій і стандартів, розроблених наднаціональними організаціями, зокрема Групою розробки фінансових заходів проти відмивання грошей (FATF). Дотримуючись класичного «двофазного підходу», нормативні вимоги передбачають не тільки заходи що до запобігання, так і заходи щодо переслідування. Випис ЄС розширився від регулятивного до кримінального права та створив п'ять Директив щодо запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей, а також Рамкове рішення та Директива про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права [16, 17].

Однак нестабільна ситуація в Україні через військові дії росії показали, що існуюча система ЄС у сфері боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму є недостатньою. Причини зрозумілі та чітко викладені в літературі та виходять далеко за межі неадекватності нормативно-правової бази [20, 22, 27, 37, 38].

Отже, неефективність здебільшого пов'язана з поганим застосуванням правового механізму, а не через нормативних недоліків. Горизонтальні розбіжності між національним законодавством все ще зберігаються: національний нагляд є неадекватним; застосування правових норм неефективне як на національному, так і на європейському рівнях; співпраця між національними наглядовими органами недостатня; обмін інформацією між підрозділами фінансової розвідки (ПФР) стикається з багатьма перешкодами; а протидія в системі кримінальної відповідальності діяльність майже відсутня.

Разом з тим, незважаючи на досить велику кількість літератури та досліджень, присвячених протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, які були опубліковані за останнє десятиліття, доступних

достовірних даних дуже мало. Статистика даних базується на оцінці макропоказників, які, здебільшого характеризують рівень тіньової економіки та їх вплив на соціально-економічний розвиток. або на містять дані ПФР країн, що зобов'язалися подавати інформацію про результати фінансових розслідувань на національному рівні, в яких дається загальна оцінка виявлених злочинів в системі ВД/ФТ/ЗМЗ та описується їх типологія [12].

Щоб протистояти відсутності правового механізму, у грудні 2019 року було зроблено перший крок до централізації повноважень на рівні ЄС, коли Європейському банківському управлінню було доручено керувати, координувати та контролювати боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму в рамках ЄС. Однак ця перша спроба централізувати нагляд на рівні ЄС незабаром виявилася недостатньою.

По-перше, ЄБУ підкреслило, що відмінності національних правил і практик мали значний негативний вплив на запобігання використанню фінансової системи ЄС для цілей відмивання грошей. Європейська Бізнес Асоціація запропонувала прийняти нормативну базу на рівні ЄС щодо заходів належної перевірки клієнта та систем ПВК/ФТ і вимог до його контролю.

По-друге, було наголошено на повноваженнях і заходах наглядових органів у сфері ВД/ФТ/РЗМЗ, необхідних для забезпечення дотримання фінансовими установами своїх зобов'язань, а також оперативних повноважень фінансової розвідки та розширення транскордонної співпраці та її гармонізації.

По-третє, на хвилі реформ після фінансової кризи, в основному заснованих на посиленні централізованого нагляду ЄС через «агентство» як нової моделі адміністративного впровадження законодавства ЄС, ЄБУ проклало шлях до створення нового Повноваження, спеціально розробленого для потреб ПВК/ФТ [6, 21, 36, 42].

Пакет реформ протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, представлений Комісією в липні 2021 року, спрямований на вирішення

існуючої нормативної та наглядової оцінки. Таким чином, він має на меті подолати існуючі недоліки в якості та ефективності нагляду у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму в ЄС та сприяти кращому зближенню високих стандартів нагляду. Ця пропозиція є частиною Плану дій Комісії, представленого в травні 2020 року, спрямованого на створення політики Союзу щодо боротьби з відмиванням грошей. Її першочерговими цілями були:

1. забезпечити ефективне впровадження існуючої системи ПВК/ФТ ЄС;
2. створити єдиний звіт ЄС щодо ПВК/ФТ;
3. запровадити нагляд на рівні ЄС щодо ПВК/ФТ;
4. створити механізм підтримки та співпраці для ПФР;
5. забезпечувати виконання положень кримінального законодавства на рівні ЄС та обмін інформацією;
6. посилити міжнародний вимір системи ЄС щодо ПВК/ФТ [38,44, 47].

Три основні конкретні цілі, які передбачає пакет реформ, зосереджені на пріоритетах №. 2, 3, 4 і 6:

1. Посилити правила ЄС щодо протидії відмиванню коштів та підвищити їх чіткість, одночасно забезпечуючи узгодженість з міжнародними стандартами та чинним законодавством ЄС;

2. Підвищити ефективність та послідовність нагляду за протидією відмиванню коштів;

3. Підвищити рівень співпраці та обміну інформацією між ПФР. З цією метою пакет реформ включає чотири законодавчі пропозиції:

- Положення про заснування Органу ЄС з ПВК/ФТ у формі децентралізованого регуляторного органу ЄС [2];

- Новий Регламент, що містить правила ПВК/ФТ, що безпосередньо застосовуються, включно з переглянутим переліком суб'єктів ЄС, які підпадають під дію правил протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також переглянуто політику щодо третіх країн, чий підхід до ПВК/ФТ становить загрозу для фінансової системи ЄС [2];

- Шоста Директива щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, яка замінює існуючу Директиву ЄС щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (Директива 2015/849 зі змінами) і містить положення, які не входять до Регламенту, тому вимагають національної імплементації, наприклад правила щодо національних наглядових органів і підрозділів фінансової розвідки в державах-членах [2];

- Редакція Регламенту 2015/847 про перекази коштів [2].

Пакет реформ є важливим напрямом у розвитку боротьби з незаконними фінансовими потоками та важливою складовою в процесі європейської інтеграції. Проте є сфери, де пакет можна посилити, щоб підвищити ефективність запропонованим заходам.

Отже, анонсовані реформи потребують аналітичної оцінки на ґрунтовного дослідження з використанням структурного аналізу їх ефективності, та, на основі цього виявити невдачі стратегії ЄС у сфері ПВК/ФТ.

Висновки до розділу 1

Процес інтеграції, гармонізації норм права та створення єдиних вимог до системи запобігання протидії відмиванню доходів від злочинних дій формують актуальність теми дослідження. Міжнародний простір активно формує політику протидії відмиванню злочинних доходів, що визначає необхідність адаптації національної системи до міжнародного рівня.

Відповідно до вимог європейської директиви в Україні існує Державна служба фінансового моніторингу, яка функціонує як підрозділ фінансової розвідки. До повноважень ПФР відносять необхідність запитувати, аналізувати та поширювати дані, що містять підозрілі операції, які класифікуються як нелегальні.

Ретроспективний огляд формування механізму відмивання коштів показує, що система легалізації доходів формувалася давно, має здатність

адаптовуватися до сучасних викликів економічної системи та випереджувати їх, носить деструктивний характер оскільки фінансує незаконну діяльність, таку як тероризм, сепаратизм, корупція, шахрайство тощо, та призводить до зниження цілісності та ефективності національної економічної системи.

На сьогодні відомі різні методи та способи відмивання доходів, які мають здатність видозмінюватися та поширюватися на міжнародній арені. До них відносять корупція, фінансові злочини в державному секторі, податкові злочини, шахрайство, торгівля зброєю, наркотиками, людьми, кіберзлочини, торгівля віртуальними активами та, найбільш вразливе, особливо для українського суспільства - це тероризм та сепаратизм. Відомо, що основним викликом сучасності для України - це загарбницька військова агресія з боку росії, яка дестабілізувала не тільки фінансову безпеку держави, а й на національну.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСНОВНИХ СПОСОБІВ ТА МЕХАНІЗМІВ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

2.1. Діагностика системи протидії легалізації злочинних доходів

Діагностика системи способів протидії легалізації злочинних доходів базується на оцінці статистичних показників її діяльності. Оцінка показників діяльності Держфінмоніторингу зводиться до публікації статистичних даних щодо кількості повідомлень, що надійшли до компетентного органу, суб'єктів їх подання, та у розрізі ознак фінансового моніторингу, динаміки формування досьє, кількість підготовлених матеріалів тощо. Так, динаміка кількості повідомлень в Україні за 2017-2021 роки подана на рис 2.1 та містить переломний момент у 2019 році. Така ситуація пояснюється впровадженням нових вимог законодавства в рамках зміни вимог до виявлення фінансових операцій з ознаками фінансового моніторингу.

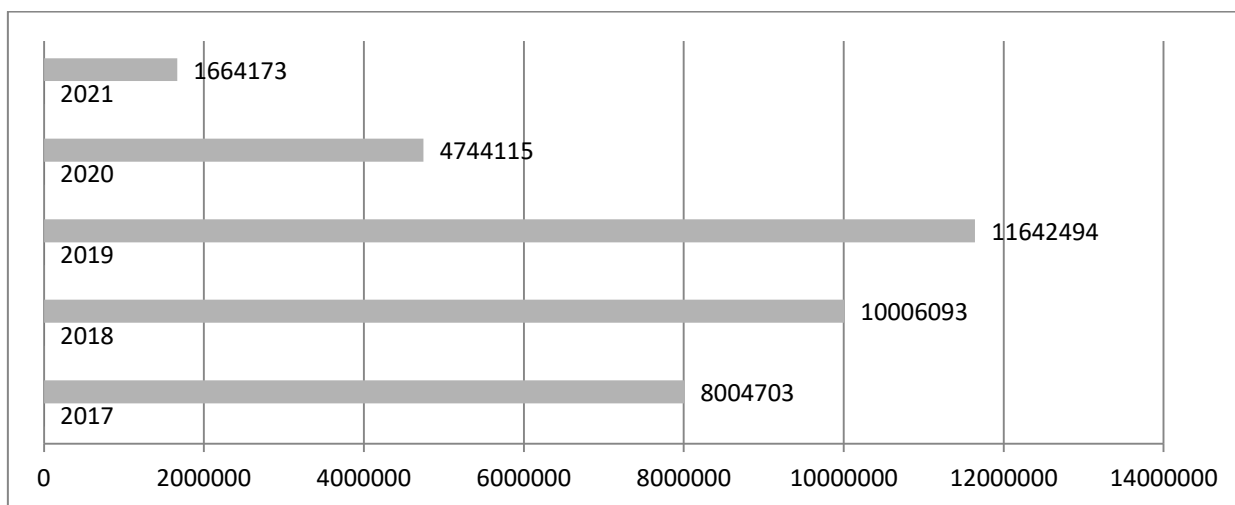

Рис.2.1. Динаміка кількостей отриманих повідомлень від СПФМ про фінансові операції протягом 2017-2021 років

складено автором за даними [13-15]

Серед повідомлень про фінансові операції у системі ПВД/ФТ переважають банківські установи (рис.2.2).

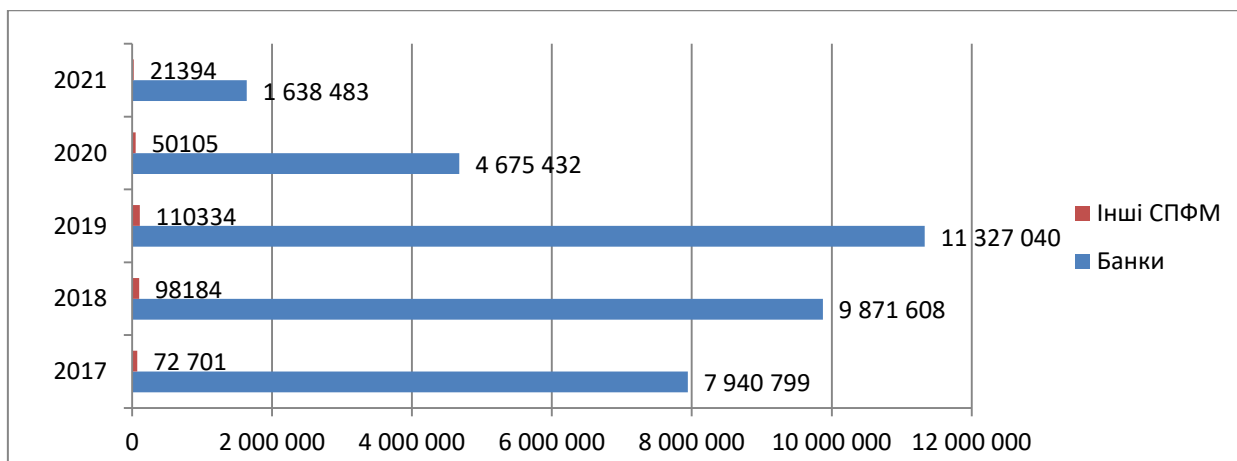

Рис. 2.2. Динаміка інформування про фінансові операції банками та іншими СПФМ протягом 2017-2021 років

складено автором за даними [13-15]

Відомо, що Держфінмоніторинг проводить комплексний аналіз фінансових операцій та розподіляє їх за ступенем ризику, в результаті чого формується файли фінансових розслідувань. Загалом у 2021 році Держфінмоніторингом відібрано 488 088 повідомлень про фінансові операції, які стали основою для створення 5 575 досьє. У 2020 році Держфінмоніторингом відібрано 1 229 660 звітів про фінансові операції, які стали основою для створення 2 859 досьє. Динаміка формувань досьє подана на рис. 2.3.

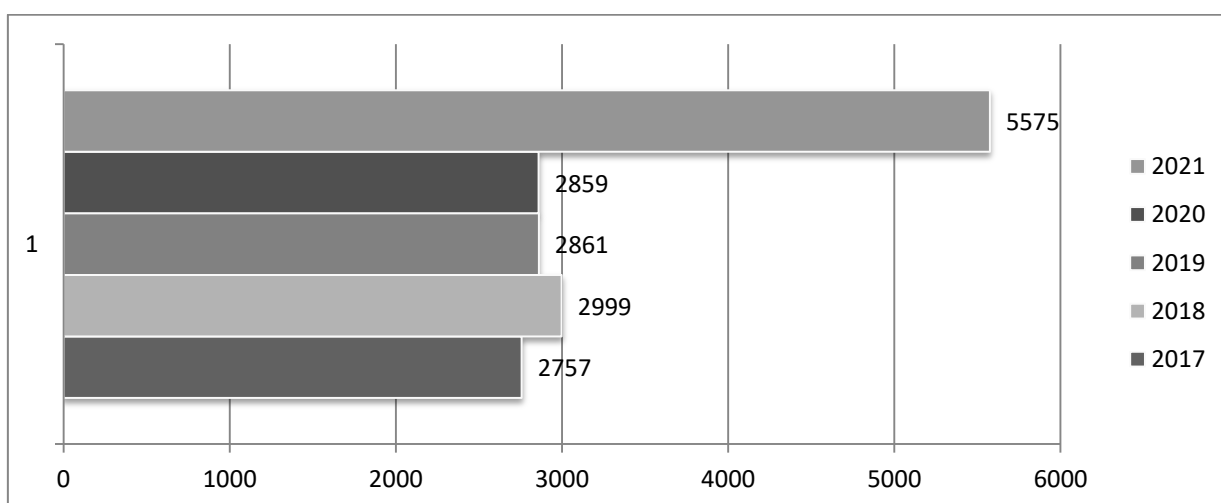

Рис. 2.3. Динаміка формування досьє протягом 2017-2021 років

складено автором за даними [13-15]

Досьє аналізуються з метою виявлення фінансових операцій у сфері ВК/ФТ або іншої дії, передбаченого Кримінальним кодексом України. Разом з тим, Базовий закон дає можливість Держфінмоніторингу зупиняти фінансові операції, тому у 2021 році їх зупинено у 151 особи.

Аналіз підготовлених матеріалів Держфінмоніторингом протягом 2018-2021 років світить про їх позитивну динаміку, отже підвищення їх результативності. Так, у 2021 році було підготовлено на 26% матеріалів більше ніж у 2020 році, та на 165 % матеріалів більше ніж у 2018 році (рис.2.4.).

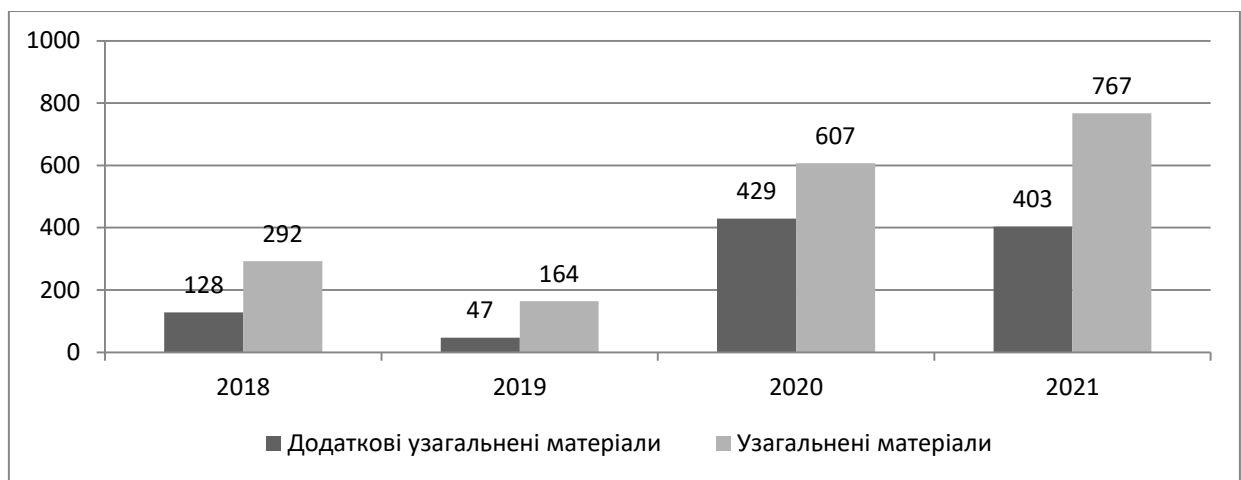

Рис. 2.4. Динаміка підготовлених Держфінмоніторингом матеріалів протягом 2018-2021 років

складено автором за даними [13-15]

У ході досудових розслідувань, відкритих правоохоронними органами, розпочато та використано 538 узагальнень матеріалів Держфінмоніторингу (з урахуванням даних минулих років) у 509 кримінальних провадженнях (рис. 2.5). Хоча підготовлених Держфінмоніторингом матеріалів є досить незначна кількість, у зазначених матеріалах у 2021 році визначено такі суми фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів - 86,5 млрд. грн.; із вчиненням іншого злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України, становить 16,7 млрд. грн.

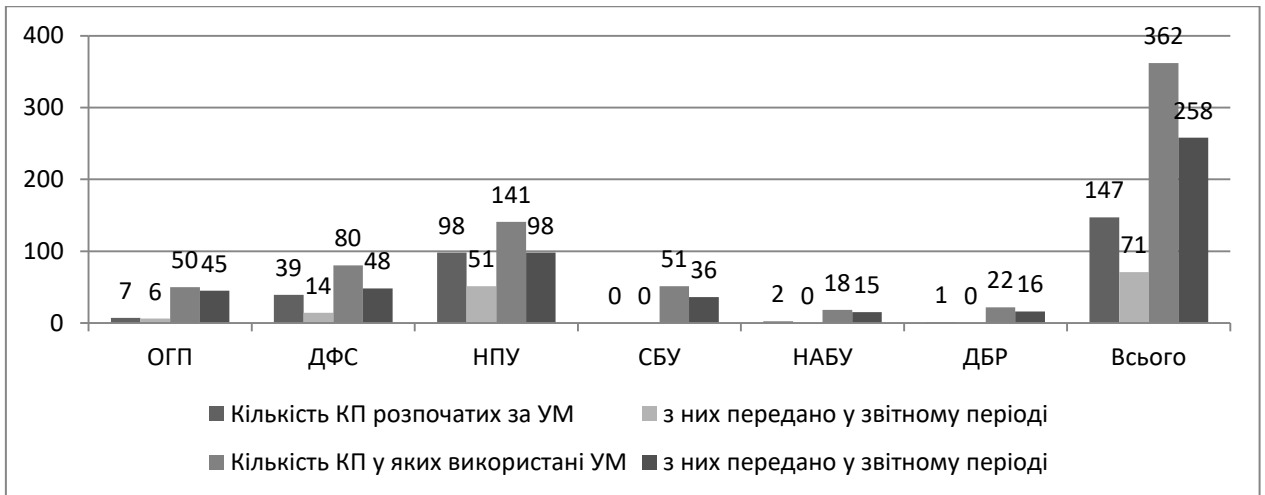

Рис. 2.5. Оцінка переданих Держфінмоніторингом до правоохоронних органів за 2021 рік

складено автором за даними [13-15]

Держфінмоніторингом у 2021 році передано до правоохоронних органів та спецслужб 1179 матеріалів. Разом з тим оцінка отриманих повідомлень проводиться із додаткової інформації. З огляду на це, у 2021 році Держфінмоніторинг надіслав 14 679 файлів-запитів за додатковою інформацією до 74 банківських установ.

Базовий закон передбачає використання інструменту отримання додаткової інформації – відстеження (моніторинг) фінансових операцій. Інформація про відстеження (моніторинг) фінансових операцій надається до Держфінмоніторингу у формі звітів про фінансові операції. У 2021 році Держфінмоніторинг здійснив 9 звернень щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій до СПФМ.

В Базовому законі визначено право Держфінмоніторингу призупиняти фінансові операції, тобто формувати відповідні рішення та розпорядження про зупинення фінансових операцій, а саме:

- про подальше зупинення фінансової операції;
- припинити видаткові операції за рахунками клієнтів СПФМ (фізичних осіб);

- скасовувати своє рішення про подальше зупинення відповідних фінансових операцій або зупинення видаткових фінансових операцій;
- щодо повноважень СПФМ призупинити/зупинити або провести або забезпечити моніторинг фінансових операцій відповідного контролюючого органу на запит уповноваженого органу іноземної держави [13-15].

Так, Держфінмоніторингом, у 2021 році зупинено фінансові операції 151 особи. Більше того, Державний фінансовий моніторинг, разом з іншими ПФР України, вживає посилені практичних заходів у боротьбі з ВД/ФТ. За результатами аналізу та зведенням виявлених (типових та останніх) методи, способи, фінансові інструменти та схеми ПВК/ФТ, визначено пріоритетні напрямки фінансових розслідувань та представлені у проведеному Держфінмоніторингом у 2021 році типологічному дослідженні «Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму)»:

- фінансування тероризму та сепаратизму;
- відмивання корупційних доходів;
- залучення бюджетних коштів та коштів державних підприємств;
- відмивання доходів від податкових злочинів, використання коштів у схемах легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, пов'язаних із заволодінням коштами громадян та юридичних осіб шляхом шахрайства;
- відмивання грошей від злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними (кіберзлочини) [10, 13-15, 40-44].

На рис. 2.6 подано загальну оцінку направлених до правоохоронних органів матеріалів (узагальнених та додатково узагальнених) за 2021 рік та виявлених сум фінансових операцій (млрд. грн.).

Як видно з рис. 2.6, найбільша кількість виявлених злочинних доходів буда внаслідок шахрайських дій та корупції, проте заблокування коштів внаслідок виявлених фінансових операцій найбільшим чином стосуються податкових злочинів.

У 2021 році Держфінмоніторингом передано правоохоронним органам 109 матеріали (у тому числі 83 зведенні та 26 додатково зведень) щодо фінансових операцій осіб, які можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму/сепаратизму; осіб, які публічно закликають до зміни чи повалення конституційного ладу чи меж території чи державного кордону України, а також особи, щодо яких застосовано санкції. Сума заблокованих коштів становить 66,67 млн. грн., та найбільша їх частка припадає на податкові злочини.

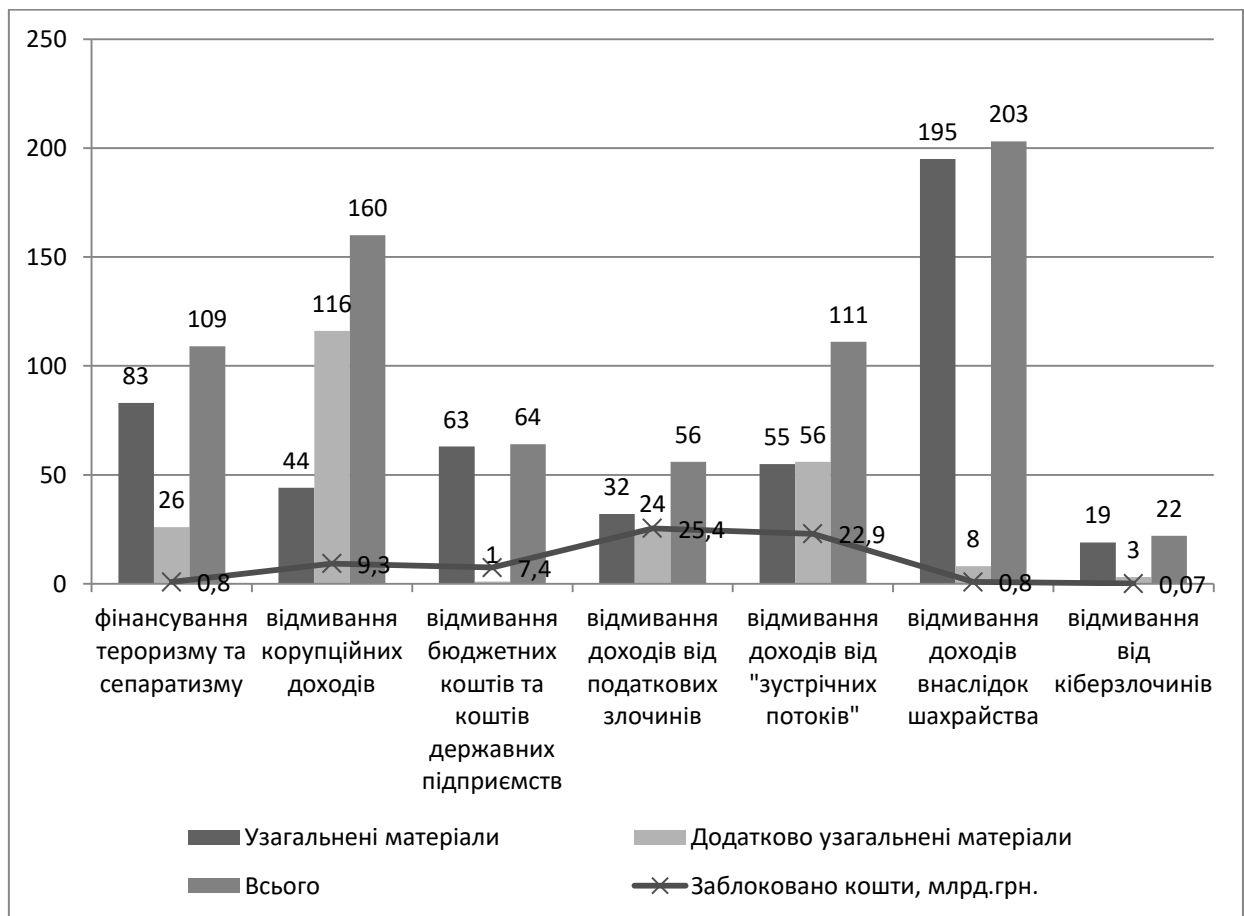

Рис. 2.6. Оцінка направлених до правоохоронних органів матеріалів (од.) та заблокованих коштів (млрд. грн.) у 2021 році

Складено автором за даними [13-15]

Отже, діяльність Держфінмоніторингу направлена на систематичне оброблення фінансових операцій, їх аналіз та оцінку на предмет легальних та передачі даних до правоохоронних органів. Проте, кількість переданих кримінальних справ до суду є незначною. Саме тому, виникає необхідність налагодження механізму протидії фінансуванню та обігу нелегальних

фінансових потоків не тільки а процесі виявлення таких злочинів, а й доведення їх до логічного завершення.

2.2. Аналіз основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів

Загальновідомо, що дослідження процесів формування механізмів легалізації злочинних доходів та їх способів носить різносторонній характер та проявляється як наслідок вчинення злочинних дій. Держфінмоніторинг відповідно до повноважень на постійній основі збирає, обробляє та аналізує інформацію про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформація, які можуть бути пов'язані з підозрою у відмиванні коштів або фінансуванні тероризму. Інформація для аналізу (оперативного та стратегічного) надходить від СПФМ, правоохоронних та розвідувальних органів, Держфінмоніторингу та інші державні органи, ПФР іноземних держав. Процес комплексного аналізу Держфінмоніторингом отриманої інформації проводиться з метою виявлення нелегальних фінансових операцій. Первинна обробка інформації та її оцінка проводиться в аналітичному сегменті ІСФМ. Усі отримані повідомлення, розподіляються за ступенем ризику та підлягають ретельному аналізу з урахуванням усієї наявної інформації. За результатами такого аналізу формуються досье фінансових розслідувань.

Проблема фінансування тероризму (сепаратизму) є однією з невирішених проблем сучасного суспільства, яка характеризується високим ступенем суспільної небезпеки, виникнення якої, що спостерігається на даний час, може спричинити війни, масові жертви та інші терористичні акти. Основні типові прикладами, які пов'язані з фінансуванням тероризму та сепаратизму в Україні та інструменти, що використовувалися при цьому подані на рис. 2.7.

За даними Глобального індексу тероризму, що публікується з 2012 та відображає комплексне дослідженням рівня терористичної активності у світі

та відображає масштаби терористичної загрози в різних країнах, у топ 10 країн світу з найвищим рейтингом рівня тероризму за 2020 рік увійшли Афганістан, Ірак, Нігерія, Сирія, Сомалі, Ємен, Пакистан, Індія, Демократична Республіка Конго, Філіппіни (Додаток А). Питання включення РФ до «чорного списку» FATF залишається в порядку денного цієї міжнародної організації та буде обговорено на наступному Пленарному засіданні FATF у кінці 2022 року.

Рис.2.7. Протидія фінансуванню тероризму та сепаратизму в Україні

Складено автором за даними [13-15, 39-44]

Основні способи, пов'язані з відмиванням доходів від фінансування тероризму та сепаратизму подано в додатку Б.

Корупція залишається основним дестабілізуючим чинником, який впливає не тільки на розвиток економіки, а на соціально та політичні чинники економічної системи. Доходи, отримані внаслідок корупційних діянь, накопичуються та визначають напрями їх легалізації через приховування джерел їх походження, їх маскування та нелегальне використання.

Відомо, що корупція, як явище, зачіпає всі ланки економічної системи та має міжнародний прояв. Тому, на у міжнародному просторі проводиться оцінка індексу корупції, що здійснюється неурядовою організацією Transparency International.

Таблиця 2.2

Показники Індексу сприйняття корупції у 2021 році

Місце в рейтингу	Країна	Кількість балів
1	Данія	88
1	Фінляндія	88
1	Нова Зеландія	88
4	Норвегія	85
4	Сінгапур	85
4	Швеція	85
42	Польща	56
56	Словаччина	52
66	Румунія	45
73	Угорщина	43
82	Білорусь	41
105	Молдова	36
122	Україна	32
136	росія	29

Складено за даними [25]

За оцінками показника Індексу сприйняття корупції Україна посідає 122 місце та отримала 32 бали зі 100 у 2021 році. Показник знизився на один

бал проти 2020 року, який складав 33 бали та Україна займала 117 місце. Причинами такого падіння показника є те, що виконання антикорупційних завдань не проводяться.

На рис. 2.8 узагальнено основні приклади та інструменти, що використовувалися при відмиванні доходів від корупційних діянь в Україні.

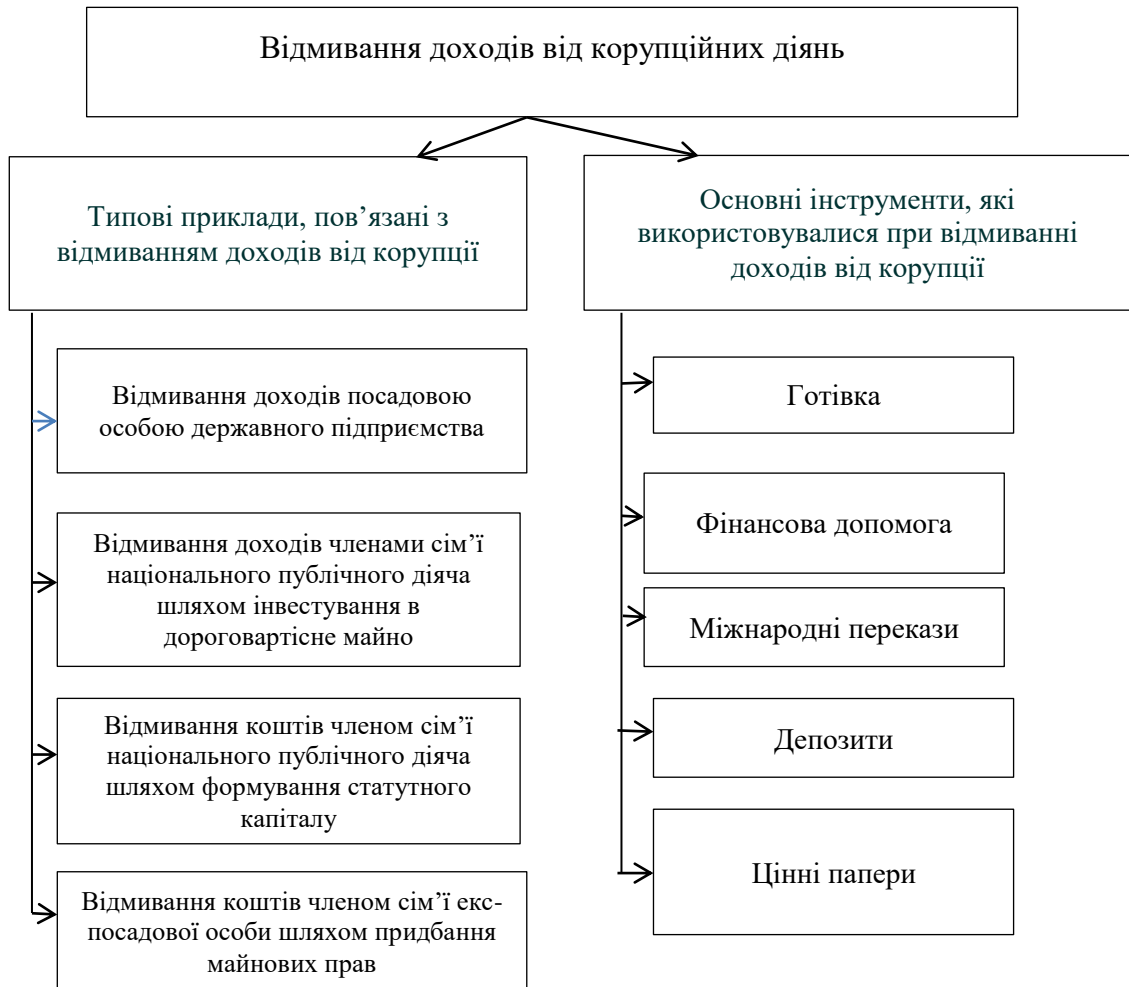

Рис. 2.8. Способи відмивання доходів від корупційних діянь в Україні

Складено автором за даними [13-15, 39-44]

Внаслідок відмивання коштів через сферу корупційних діянь в Україні в 2021 році було виявлено та направлено до правоохоронних органів 160 матеріалів, учасники яких були особи, уповноважені на виконання завдань державного та місцевого рівня. При цьому, у матеріалах визначено фінансові операції, які пов'язані з відмиванням доходів від корупції на суму 9,3 млрд.

грн. Основні способи, пов'язані з відмиванням доходів від корупції зображено в додатку В.

В системі ПВД/ФТ значне місце займає розслідування операції, пов'язаних з бюджетними коштами та іншими державними активами. Досить привабливим джерелом надходження є бюджетні кошти, одержані внаслідок злочинної діяльності, оскільки складають значну частку в економіці України. Такі ресурси призначені для фінансування діяльності державних підприємств, територіальних громад (об'єднаних територіальних громад) та інших суб'єктів, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів. Наразі значна частина бюджетних коштів виділяється на забезпечення фінансування військової сфери, також ремонт доріг у рамках програми «Головне будівництво». Також значні бюджетні закупівлі здійснюються для медичної галузі (закупівля ліків та обладнання для боротьби з пандемією COVID-19), що створює ризики корупції та нецільового використання бюджетних коштів. Зазначений вид ризиків може виникати дедалі частіше при зниженні контролю за публічними закупівлями.

Як видно з рис. 2.6., у 2021 році Держфінмоніторингом виявлено та передано 64 матеріалів, пов'язаних з бюджетними активами. У зазначених матеріалах, сума коштів, що пов'язані з легалізацією коштів та іншим злочином, визначеним ККУ, становить майже 2 млрд. грн. та сума залучених державних коштів - 5,4 млрд. грн. Нижче наведені типові приклади та інструменти відмивання доходів, одержаних від привласнення, розтрата державних коштів та коштів суб'єктів господарювання державного сектору економіки (рис. 2.9). З практичного досвіду фінансових розслідувань видно, що найбільшою зацікавленістю становлять операції з не облікованого готівкою та операції пов'язані з податковими злочинами. Оскільки такі операції не проводяться через банки, то їх моніторинг та розкриття стає складним. Відомо, що суб'єкти господарювання у різний спосіб намагаються зменшити податкові платежі з ПДВ, саме тому в системі легалізації доходів зростає потреба у використанні послуг «зустрічних потоків» та «скруток».

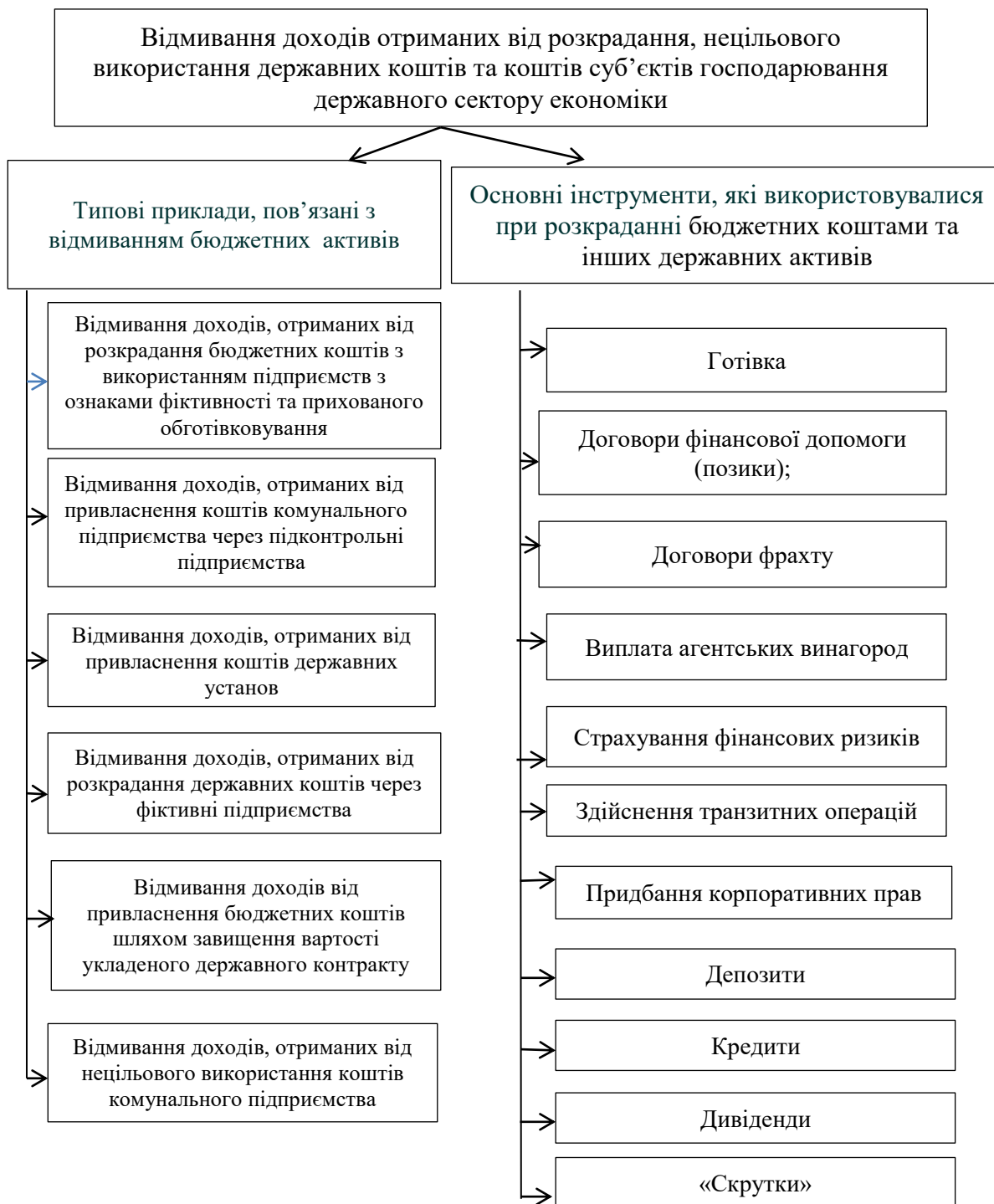

Рис. 2.9. Способи відмивання доходів від розкрадання, нецільового використання державних коштів та коштів суб'єктів господарювання державного сектору економіки в Україні

Складено автором за даними [13-15, 39-44]

В більшості випадків існує мережа «професійних надавачів таких послуг», до яких входять як юридичні, так і фізичні-особи підприємці, що накопичують кошти. Щодо відмивання доходів від податкових злочинів в

Україні, то Держфінмоніторингом вжито заходів щодо виявлення фактів та припинення незаконної діяльності «конвертаційних» центрів та організації з фіктивними ознаками, які залучені до схем ПВК/ФТ.

У 2021 році Держфінмоніторинг передала правоохоронцям 56 матеріалів (рис.2.9.) щодо видачі готівки. Загальний обсяг фінансових операцій, пов'язаних з податковими злочинами, склав 25,4 мільярда гривень. У тому числі зняття готівки - 24,2 млрд. грн., зокрема: на закупівлю металобрухту - 17,8 млрд. грн.; видача готівки та інших коштів - 3,9 млрд. грн.; придбання товарів/оплата послуг - 2,4 млрд. грн.; інші - 0,1 млрд. грн.

CASE Україна та Інститут соціально-економічної трансформації провели дослідження на тему «Порівняльний аналіз фіскального ефекту від використання інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: 2021» [40]. Основні схеми у системі відмивання доходів від податкових злочинів представлені на рис. 2.10.

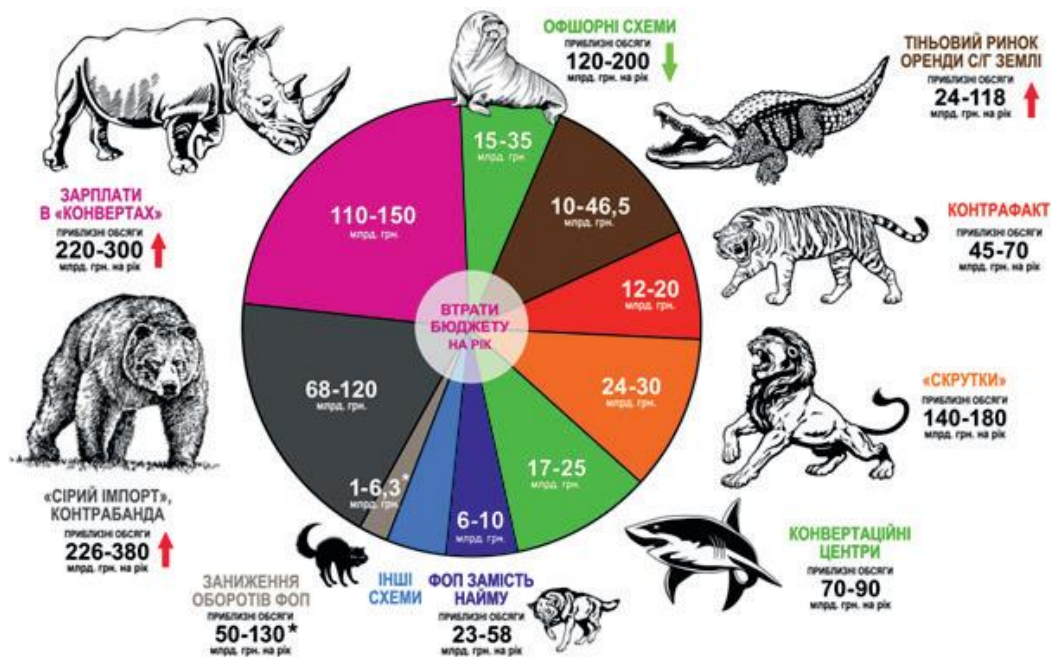

Рис. 2.10. Основні схеми відмивання доходів від податкових злочинів та їх вплив на державний бюджет України через уникнення оподаткування у 2021 році

Складено автором за даними [40]

При цьому, було виявлено такі основні способи та інструменти при відмиванні доходів від податкових злочинів та використання готівки у системі легалізації доходів (рис. 2.11).

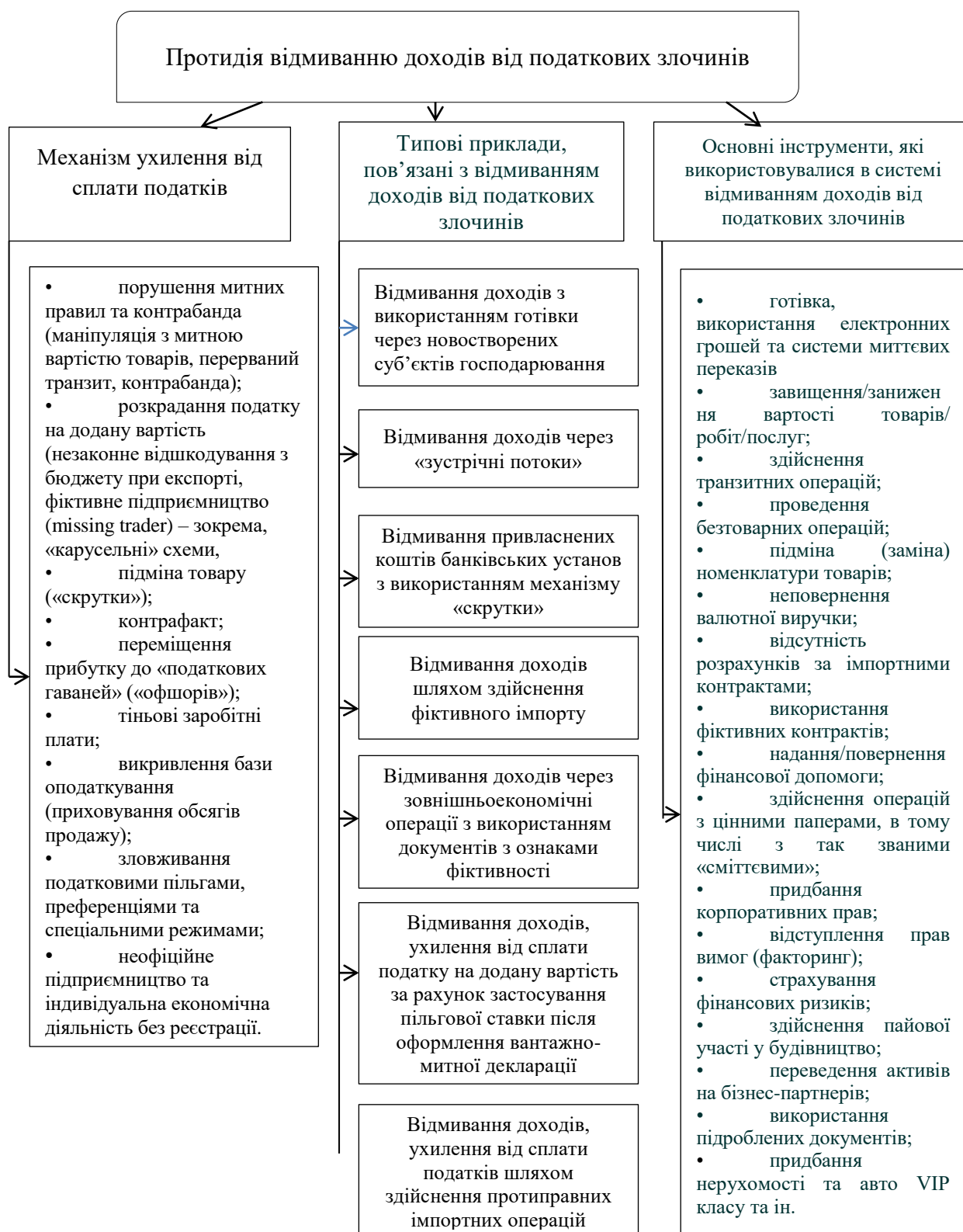

Рис.2.11. Протидія відмиванню доходів від податкових злочинів в Україні

Складено автором за даними [13-15, 39-44]

До інших поширених способів легалізації доходів від злочинних діянь відносять шахрайство, торгівля зброєю, наркотиками, психотропними речовинами, людьми, кіберзлочини та використання віртуальних активів. Узагальнену інформацію про інші види злочинів, які пов'язані з ВД/ФТ/РЗМЗ подано в додатку Ж.

Загальновідомі способи та механізми відмивання злочинних доходів постійно поновлюються з плином часу, адже систематизація злочинів дає можливість їх відслідковувати та виявляти.

Проте, злочинці постійно створюють нові схеми у системі ВД/ФТ/РЗМЗ, адже розвиток нових технології, віртуальних активів мають потенціал для стимулювання фінансових інновацій та ефективності та покращення фінансових послуг.

Висновки до розділу 2

Для проведення діагностики системи відмивання злочинних доходів та перевірки гіпотези про ефективність використання нових методів в боротьбі з ВД/ФТ нами були використані статистичні дані та висновки представлені і звітах та типологічних дослідженнях Держфінмоніторингу та інших країн. Ці звіти містять в основному інформацію про діяльність країн з високим ризиком відмивання грошей; звіти про зовнішні операції та підозрілі операції; кількість досліджених повідомлень; види предикатних правопорушень; вартість замороженого, арештованого або конфіскованого майна; кількість запитів на інформацію, що надіслана або отримана між ПФР; та тематичні дослідження за останній період. Проаналізована вибірка була обрана тому, що ПФР України та країн ЄС працюють у спільному просторі та базуються на одних правових нормах.

В результаті проведеної аналітичної оцінки щодо діяльності Держфінмоніторингу, можна зазначити, що протягом аналізованого періоду, а саме з 2018 по 2021 роки, зазначеним підрозділом фінансової розвідки тренд

підготовлених та переданих до правоохоронних органів є позитивним, так у 2021 році кількість матеріалів на 156% більша ніж у 2018 році.

Найбільш результативним показником, що свідчить про ефективність заходів Держфінмоніторингу є заблоковані кошти. Так у 2021 році їх сума складає 66,67 млн. грн., податкові злочини при цьому становлять найбільшу частку. За результатами дослідження визначено, що вивчення та узагальнення типологічних злочинів для держави, суспільства та й глобалізаційних процесів має позитивний ефект, оскільки сприяє виявленню нових способів та механізмів боротьби з ними. Так, на сьогодні найбільш розповсюдженими способами відмивання доходів в Україні та поза її межами є корупція, фінансування тероризму та сепаратизму, злочини в бюджетній та податковій сфері, торгівля зброєю, наркотиками, людьми, шахрайство, кіберзлочини та використання віртуальних активів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

3.1. Система протидії легалізації злочинних доходів: дослідження міжнародного досвіду

Для проведення аналітичної оцінки ми використали доступні джерела інформації, зокрема звіти Держфінмоніторингу та інші звітні дані міжнародних організацій у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, оскільки, за нашими переконаннями, ця проблема носить міжнародний характер. Відомо, що кожна країна, яка застосовувала стандарти FATF і відповідність вимогам щодо протидії відмиванню коштів, зобов'язана організувати власне фінансове розслідування та створити національний орган із вимогами отримання різних типів звітів та інформації, щоб аналізувати та поширювати отримані результати серед інших органів для подальшого досудового розслідування.

Інформація, отримана для цього дослідження зі звітів, підготовлених Держфінмоніторингом та іншими ПФР, включає кількість підозрілих операцій, про які повідомлено підрозділам фінансової розвідки в Україні та державах-членах ЄС, кількість справ, переданих для розслідування компетентним органам, і тематичні дослідження щодо останніх розслідувань. На основі аналізу отриманих даних та інформації, наданої в рамках тематичних досліджень, а також інших елементів і статистики з проаналізованих звітів, можна було висловити висновки щодо ефективності заходів із запобігання та боротьби з відмиванням грошей в Україні та на європейському рівні.

Як відомо, дані для узагальнення національним координуючим органом, про діяльність із запобігання та боротьби ВК/ФТ отримують від суб'єктів, що зобов'язані відповідно до Директиви ЄС 849/2015 надавати таку

інформацію. До них належать: звіти про підозрілі транзакції, звіти про підозрілу діяльність, звіти про незвичні транзакції та заяви про підозру.

Для оцінки ефективності організації діяльності ПФР в окремих країнах-членах ЄС та їх порівнянні з діяльністю Держфінмоніторингом, відібрані дані представлених у національних звітах, підготовлених цими органами. Вибірка складає звіти про підозрілі операції або звіти про підозрілу діяльність отримані ПФР у 2018 та 2019 роках. Попередня діагностика згаданих звітів призводить до висновку про те, що немає чітких правил, критеріїв або стандартів щодо ідентифікації операцій на предмет підозрої. У більшості ситуацій фінансова установа повідомляє ПФР про підозрілу операцію, щоб уникнути покарання з боку органів влади ПФР [2]/

Для оцінки отриманих повідомлень в різних країнах ЄС ми умовно поділили на дві групи: повідомлення до 20 000 та понад (рис. 3.1.).

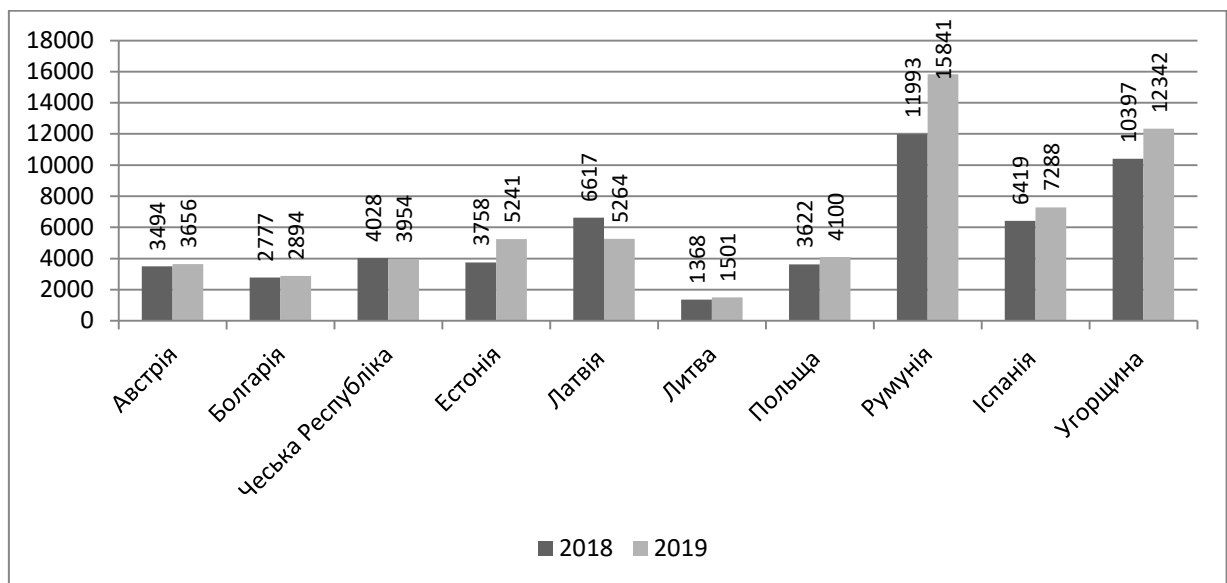

Рис. 3.1. Динаміка кількостей отриманих повідомлень ПФР країн-членів ЄС про фінансові операції протягом 2018-2019 років, (тис. повідомлень)

Складено автором за даними [2, 13-15, 39-44]

Аналіз отриманих повідомлень ПФР в окремих країнах-членах ЄС (перша група) призводить до таких узагальнень: по-перше - не всіма країнами з ЄС подається та оприлюднюється інформація у формі звіту про підозрілі операції у фінансовій сфері; по-друге динаміка отриманих

повідомлень у більшості країн є позитивною, в т.ч. й в Україні; порівняння кількості отриманих повідомлень між країнами не є, на наш погляд, доцільним, оскільки повинне супроводжуватися й іншими показниками, зокрема кількістю населення, його частки зайнятості в бюджетній сфері та ін.

Проте, аналіз динаміки отриманих повідомлень протягом аналізованого періоду свідчить про те, що для Австрії вони збільшилися на 4,5 %, для Естонії на 28,3 %, для Польщі 11,6%, для Румунії 24,2%, що в середньому характеризує збільшення ефективності діяльності в рамках отримання повідомлень. Інші дані держав, в т.ч. й Україна, які не включені до діаграми вище, були проаналізовані окремо, оскільки їх кількість отриманих сповіщень про підозрілі фінансові операції є понад 20 000 (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1

Оцінка отриманих повідомлень ПФР країн-членів ЄС про фінансові операції протягом 2018-2019 років, од. повідомлень

Країни	2018	2019	Приріст, %
Бельгія	33445	25991	-22,29
Німеччина	79252	114914	45,00
Франція	79376	95731	20,60
Італія	98030	105789	7,91
Швеція	19383	21709	12,00
Нідерланди	394743	541236	37,11
Україна	10006093	11642494	16,35

Складено автором за даними [2, 3. 13-15, 39-44]

Оцінюючи кількість отриманих повідомлень, що узагальнені в табл. 3.1., Україна посідає перше місце серед кількості повідомлень. Проте, як ми вже зауважували, після прийняття Базового Закону у 2019 році їх кількість знизилася. Така ж ситуація відбулася й у Бельгії. З поданих даних видно, що Німеччина та Нідерланди демонструють найбільше зростання 45% та 37,11% відповідно за аналізований період.

Зауважимо, в результаті проведених оцінок, ми прийшли до висновку, що для аналізу, фільтрації та оприлюднення даних доцільно використовувати лише ті результати повідомлень ПФР, які містять конкретні ознаки підозри.

Також, необхідно прийти до єдиного розуміння ризику у сфері ПВД/ФТ/ФРЗМЗ з боку всіх учасників, залучених до запобігання та боротьби з відмиванням грошей, без уточнення факторів, які призвели до його збільшення. Більше того, для аналізу ефективності організації протидії відмиванню доходів, доцільно використовувати не всі повідомлення про фінансові операції, а лише показники, що ідентифіковані як підозрілі трансакції.

В результаті оцінки, можна зазначити, що типологія щодо визначення кількості підозрілих трансакцій в країнах членах ЄС відрізняється одна від одної, тому, у звітах спостерігаються відмінності у статистичних даних. Таким чином, річні звіти містили лише дані про кількість отриманих повідомлень про підозрілі операції у звітному, кількість підозрілих операції щодо всіх видів злочинів або конкретно кількість операцій з відмивання грошей та фінансування тероризму (Україна, Болгарія, Польща, Чеська Республіка та ін.); інформацію про підозри у сфері ПВД/ФТ та дані про запити (Естонія), дані про підозрілі трансакції чи підозрілу діяльність (Люксембург), статистику про надіслані та отримані звіти від іноземних ПФР наприклад Бельгія та Литва, Україна тощо [2].

В результаті аналітичної оцінки інформації про найбільш репрезентативні типології та методи відмивання грошей в країнах ЄС з точки зору частоти, обсягу трансакцій або економічного та соціального впливу на діяльність у досліджуваному періоді ми прийшли до таких узагальнень.

Основними передумовами правопорушень у поданих типологічних звітах, які були наслідками економічної та фінансової злочинності, були економічне зростання, податковий тиск, еволюція фінансової та банківської системи, технології, цифрова економіка, враховане державне управління через ефективність інституцій, якість нормативних актів, верховенство права тощо [2, 12].

У Європейському Союзі найбільшим злочином з точки зору тенденцій і типології відмивання грошей є шахрайство в його різних формах, а саме:

карусельне шахрайство, представлене в Німеччині та Бельгії, шахрайство з соціальними виплатами та шахрайство з інвестиціями в Австрії, онлайн-шахрайство на Кіпрі та в Швеції, шахрайство з соціальною інженерією та шахрайство з віртуальною валютою в Литві, а також соціальне шахрайство або фінансове шахрайство в Бельгії, Люксембургу, Мальті, Польщі та Латвії. Такі види фінансових злочинів пов'язані з податковими злочинами, корупцією та хабарництвом, торгівлею наркотиками та людьми, організованою злочинною групою, відмивання коштів через казино та азартні ігри, інвестиціями в нерухомість, використанням платіжних послуг, професійним відмиванням грошей та торгівлею віртуальними валютами.

Більшість звітів щодо відмивання коштів (за винятками Ірландії, Румунії та Іспанії), містять дані щодо основних злочинів, отримані в результаті аналізу підозрілих транзакцій і операцій та тематичні дослідження. Так, наприклад, Бельгія представила шість тематичних досліджень щодо виявлених структурних злочинів, їх тенденції та показала вжиті заходи для підвищення обізнаності. Франція представила 14 тематичних прикладів, ПФР Німеччини представило 11 прикладів, Чеська Республіка представила не менше 16 прикладів і т. д. З результатів усіх цих випадків було розглянуто складність і різноманітність дій з відмивання грошей, але особливо важливу роль національних органів є виявлення, аналіз та припинення фінансово-злочинної діяльності [2].

У всіх представлених випадках можна ідентифікувати методи відмивання грошей принаймні на одній із стадій відмивання: розміщення, розшарування, інтеграція, що узагальнені на (рис. 1.1).

Деякі дослідження визначають прийоми та методи, які використовуються в процесі відмивання грошей: використання фінансової системи (чи офіційної: банківська система, чи неофіційної), фізичне переміщення готівки, наприклад те, що здійснюється кур'єрами з готівкою або транспортними контейнерами, що можна описати в загальних рисах як «відмивання грошей на основі торгівлі», приховуючи походження злочинних

коштів шляхом приховування їх у легальному експорті та імпорті товарів і послуг [12, 46].

Що стосується методів відмивання, то добре відомими та найбільш використовуваними є «смурфінг» та «структки», контрабанда валюти, дорожні чеки, азартні ігри, казино, фіктивні продажі та покупки, підставні компанії, інвестиції на ринку капіталу, придбання державних цінних паперів, відмивання грошей на основі торгівлі, нелегальний банкінг і віртуальні валюти [13-15, 39-44].

Узагальнюючи інформацію щодо основних прикладів відмивання коштів у опублікованих звітах країнах ЄС, ми прийшли до того, що найбільш розповсюдженими випадками були:

1. Відмивання грошей за допомогою підставних компаній через бухгалтерів і юристів (бельгійський та чеський ПФР). Ці підставні компанії були задіяні в сферах, які бельгійці вважають секторами високого ризику з точки зору відмивання грошей, таких як будівельна діяльність, діяльність з прибирання, імпорт і експорт або сектор туризму. Випадкове дослідження показало, що юристи чи бухгалтери надали послуги щодо створення та реєстрації компаній, розробкою бізнес-плану, ведення обліку та підготовкою фінансових звітів, а також послуги маркетингу та логістики. Усі ці елементи свідчать про те, що залучені професіонали надають свої знання різним злочинним мережам. У Чехії розкрито справу щодо відмивання коштів через юристів, які були частиною організованої групи. Протягом тривалого часу вони «успішно» неодноразово використовували одну і ту ж схему відмивання коштів, застосовувану на міжнародному рівні, пропонуючи, крім класичних послуг із створення компанії, відкриття банківських рахунків, у тому числі видаючи фальшиві документи для виправдання переказу коштів. Загальною типологією зареєстрованих суб'єктів господарювання було те, що вони були компаніями «оболонки» з фіктивними адресами, які фактично не здійснювали господарської діяльності. Так, протягом більше року було відмито/легалізовано кошти на мільйони євро та чеський ПФР конфіскував 8

мільйонів чеських крон і повідомив про підозру у вчиненні злочину до відділу легалізації кримінальних проваджень [2, 3, 5].

2. Шахрайство з діловою електронною поштою. У шведській доповіді згадується про різні типи шахрайства як про злочини, про які найчастіше повідомляють: реалізація товарів, які ніколи не доставлялися після оплати, заключення контактів, встановленими через рекламу на онлайн-ринках або через соціальні мережі та інші [2, 9]. Мета шахрайства з діловою поштою - стати одержувачем помилкових платежів. Найпоширеніший метод полягає в тому, що шахрай, видаючи себе за керівника компанії, надсилає електронного листа фінансовому директору компанії з проханням перерахувати кошти на рахунок з-за кордону.

3. Використання нових методів оплати. Один із таких випадків був представлений у звіті ПФР Бельгії. [3, 9, 10]. Наразі злочинці використовували сучасні альтернативи для торгівлі та оплати криптовалютами, платежів через рахунки постачальників платіжних послуг і платформ для торгівлі віртуальною валютою. Бельгійський ПФР виявив кілька випадків, коли ваучери використовувалися як інструменти для сприяння відмиванню грошей шляхом усунення зв'язків між жертвами та правопорушниками. Постраждали, купувати ваучери на автозаправних станціях або в магазинах, де були доступні термінали для друку квитків за онлайн-ваучерами. Ці ваучери з фіксованою вартістю в євро містять надрукований 16-значний код, дійсний для онлайн-покупок. Після покупки ваучерів потерпілі повідомляли код, написаний на ваучері, зловмиснику, який використовував його для розрахунків на ігровому сайті, що забезпечувало постачання банківських рахунків. Банки не підозрювали, оскільки гроші надійшли від ставок в Інтернеті. Таким чином, у банківській системі не було зв'язку між походженням грошей і жертвами шахраїв. Продавці, які володіють терміналами з продажу квитків, не підпадають під дію закону про запобігання відмиванню грошей і постачальники ваучерів не мають даних про окремі платежі, здійснені за придбання ваучерів.

Ця складна схема, заснована в основному на онлайн-середовищі, забезпечувала як отримання грошей незаконного походження (вчинення шахрайства), так і відмивання цих коштів шляхом інтеграції грошей у фінансову схему, без можливості встановити зв'язок між джерелом-жертвою-злочинцем.

4. Кібершахрайство. ПФР Естонії виявило нещодавню схему кібершахрайства. Обвинувачені в шахрайстві стверджували, що володіють компанією, предметом діяльності якої були інвестиції, такі як дорогоцінні метали, сонячна енергія тощо (пропонувалися титанові пластини, які мали дуже високу ринкову вартість і таким чином сприяли збагаченню) бенефіціарів), тому компанія мала банківський рахунок у Mask Gold і була основним клієнтом банку. Шахраї стверджували, що банк хотів зробити їм подарунок як основному клієнту: компанія може купити елітні автомобілі, заплативши лише 40% від їх вартості, решта 60% заплатить банк від імені свого клієнта. Сама корпорація не потребувала цих автомобілів, тому, у свою чергу, пропонувала їх людям, які могли зацікавитися. Єдиною умовою було те, що люди привезли автомобілі до своєї країни та сплатили 40% від суми рахунка на банківський рахунок за кордоном (ОАЕ). Тоді банк заплатить 60% ціни автодилеру, після чого особа зможе забрати машину в автосалоні. Іншою умовою було те, що особа повинна була сплатити членський внесок у розмірі 200 євро, щоб стати членом компанії, оскільки пропозиція поширювалася лише на людей у компанії. Загальною рисою кібершахрайства є те, що для того, щоб отримати пропозицію, послугу чи подарунок, особа повинна певною мірою внести свій внесок. Перший внесок, як правило, не великий, він не вважається великим порівняно з очікуваною вигодою. Однак у більшості випадків постраждалі нічого не отримували, лише нові звернення. Якщо вартість товарів і/або послуг, що купуються, не відповідає депозиту, у більшості випадків ви маєте справу з шахраєм. У випадках кібершахрайства можна не тільки стати його жертвою, але й стати його співучасником [2, 10, 45].

5. Незаконний віртуальний обмінник. ПФР Нідерландів описав у своєму звіті випадок незаконного обміну віртуальних валют [2]. У звіті проведено детальний аналіз операцій та осіб, які здійснювали підозрілі операції, а саме зняття великих сум з поточних рахунків та депозитів, обмін криптовалюти на євро, обмін дрібні банкноти на банкноти великої вартості, а також виграші в азартних іграх.

Загальновідомо, що виявлені злочини щодо відмивання доходів направляються до правоохоронних органів або інших органів. Залежно від правової системи в країнах ЄС, судовими органами є поліція, прокуратура, спецслужби, Центральне антикорупційне бюро та інші правоохоронні органи. Враховуючи таку різноманітність правоохоронних органів влади в європейських країнах, в річних звітах подана інформація про відмивання грошей, надісланої органам влади, дуже сильно варіювалася: від 91 на Кіпрі до 3738 у Франції, як показано на рис. 3.2., які повідомили ці дані в річних звітах за 2019 рік, та кількість 7646 файлів в Італії до 41 369 у Німеччині відповідно.

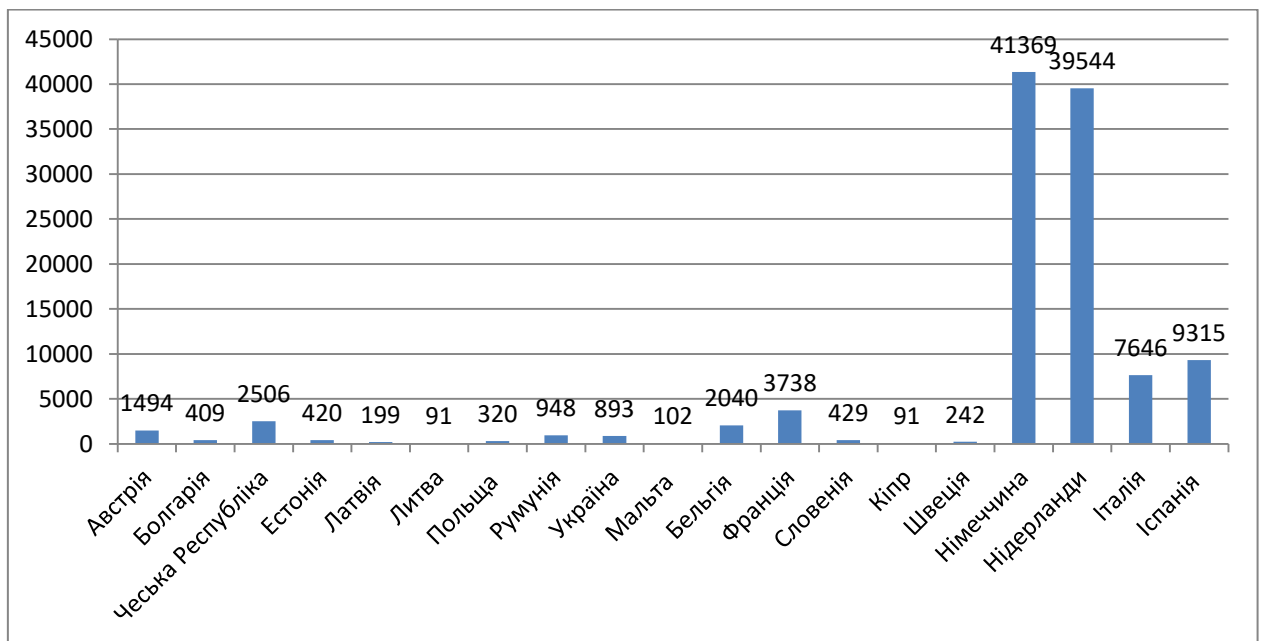

Рис. 3.2 Кількість справ, переданих ПФР країнами членами ЄС компетентним органам у 2019 році

Складено автором за даними [2]

Оцінка тенденцій переданих до правоохоронних органів кількості справ варіюється, так, в Німеччині у 2019 році більше третини проаналізованих випадків було направлено до органів влади, тоді як у 2018 році було поширено більше половини повідомлень про подію. У 2019 році ПФР Нідерландів визнало підозрілими 39 544 операцій, що менше порівняно з 2018 роком, коли 57 950 транзакцій вважалися підозрілими. Проте, вартість цих транзакцій у 2019 році склала понад 19 мільярдів євро, що вдвічі більше, ніж у 2018 році. Аналізуючи динаміку показника кількості переданих справ порівняно з 2018 роком, у 2019 році по 10 звітах, поданими ПФР спостерігалось зростання кількості поданих до правоохоронних органів, по 9 - зменшення, а по інших необхідні дані не були виявлені.

Дослідження звітів ПФР показує, що через вимогу Європейської Директиви ЄС 849/2015 збільшення підзвітних суб'єктів, які працюють у фінансовій сфері та є чутливими до ризику відмивання грошей, сприяє збільшенню кількості повідомлень про підозрілі операцій. До таких суб'єктів відносять: кредитні та фінансові установи, аудитори, бухгалтери, податкові консультанти, нотаріуси та інші незалежні юридичні професіонали, постачальники послуг трастів або компаній, агенти з нерухомості, інші особи, які торгують товарами за готівку на суму від 10 000 євро та постачальники азартних ігор. Перелік зобов'язаних звітувати суб'єктів було змінено для деяких організацій і доповнено для Директиви ЄС 843/2018, включаючи постачальників, які здійснюють обмін послугами між віртуальними та фіатними валютами, постачальників гаманців зберігача, осіб, які торгують або діють як посередники в торгівлі творами мистецтва [2].

Вимога до визначення кінцевого бенефіціара та забезпечення прозорості власників компаній через зобов'язання створити реєстр кінцевих бенефіціарів також визначило додаткову ідентифікацію підозрілих операцій, до яких належать переказ коштів між компаніями, які розташовані в різних регіонах та мають того самого кінцевого бенефіціара, а саме перекази, які не виправдані економічною діяльністю.

Методологія, розроблена ЄС для ідентифікації третіх країн з високим ризиком, у деяких випадках призвела до штучного зростання кількості повідомлених незвичайних транзакцій.

Інші заходи, вжиті в Європейському Союзі, які призвели до збільшення кількості повідомлень про підозрілі транзакції, включають визначення концепції віртуальних валют і регулювання їх ринку, активізацію співпраці між державами-членами як щодо взаємодій, так і швидкості зв'язку через спільної електронної платформи, посилення нагляду на європейському рівні шляхом надання більших повноважень Європейському центральному банку та посилення санкцій, що застосовуються у випадках порушення відповідних нормативних актів у цій галузі [10].

Отже, викладені вище заходи сприяли збільшенню кількості повідомлень підозрілих операцій, надіслані до ПФР, які підтверджують ефективність європейських заходів протидії відмиванню грошей.

Основними недоліками є те, що не всі країни ЄС транспонували директиви проти відмивання коштів у встановлені терміни, що негативно впливає на порівняння даних на рівних умовах; мовний бар'єри (не всі країни і публікують звіти англійською мовою); метод статистичного узагальнення даних про підозрілі операції та їх повідомлення через звіти ПФР є нерегульованими тощо.

Саме тому, для забезпечення результативної порівнянності даних між державами з точки зору кількості повідомлень про подвійні операції, необхідно, щоб надані дані мали однакову методологію обчислення. Тому, необхідно враховувати те, що подані нами результати аналізу містять індивідуальну оцінку щодо тенденції та ефективності заходів протидії відмиванню доходів для кожної держави-члена, але не на рівні зведених даних через різну методологію їх оцінювання.

Представлені тематичні дослідження або приклади розкривають сучасні тенденції та типології в контексті ВК/ФТ, оскільки у звіти не містять інформації про межі предикатних злочинів як джерело незаконних коштів,

способами та методами відмивання грошей. В процесі вивчення типологій ВК, ми прийшли до таких висновків.

По перше, злочинці постійно шукають альтернативні способи та механізми ВК, а саме:

- поява новітніх засоби банківських операцій (поява нових гравців у фінансовій сфері, нових організацій, що пропонують диверсифіковані платіжні послуги, підвищення швидкості використання та легкості переказу коштів через фінансову систему, а також нових платіжних систем),
- зростання використання професійних послуг (бухгалтерів, аудиторів, юристів) у діяльності з відмивання грошей.

Основними заходами, що можуть бути вжиті для протидії відмиванню грошей, є оцінка ризиків, пов'язаних з новими фінансовими установами; визначення відповідальності суб'єктами та їхнім наглядом з боку ПФР; створення/використання на рівні суб'єктів програмного забезпечення для моніторингу на основі ризиків; оцінка транзакцій, а також створення та передача осіб/служб відповідальності у сфері сповіщень у реальному часі.

Вплив глобалізації на нові методи відмивання грошей помітний: у переважній більшості представлених прикладів є перекази на рахунки за кордоном, незалежно від того, чи це рахунки в банківських фінансових установах чи рахунки/гаманці на платформах для торгівлі криптовалютою. Враховуючи вирішення протягом 2019 року деяких справ, пов'язаних з віртуальними валютами, можна зробити висновок, що міра їхнього регулювання Директивою ЄС 843/2018 дала позитивні результати, але необхідно уважно стежити за цією сферою та постійно оновлювати відповідне законодавство, тому що криптовалюти, механізм їх торгівлі на профільних ринках і вплив на фінансовий простір недостатньо класифіковані та систематизовані як дослідження та теорії, так і на практиці [10, 12].

Отже, як видно з практики ПВД/ФТ вимоги, зазначені в Директивах ЄС гальмують формування нових методів ВК. На сьогодні завдання для

фінансових установ полягає в тому, щоб забезпечити баланс між тим, що запропоновані клієнтам нові функціональні можливості грошових переказів були швидкими та ефективними, одночасно зробивши їх прозорими та безпечними, та дали змогу протидіяти з відмиванням коштів. Серед шляхів досягнення цих цілей - інформування клієнтів про потенційні ризики та безперервне підвищення компетенцій персоналу в системі протидії ВК, із представленням новітніх методів, які використовують злочинці, ознак підозри та інструментів, які вони мають у своєму розпорядженні, забезпечення профілактики та контролю.

З огляду на вищевикладене, кількість підозрілих операцій та їх динаміка є індикатором ефективності заходів протидії ВК/ФТ не тільки на національному рівні, а й міжнародному. Тому, формування єдиних методологічних вимог, а саме інструменту звітування доцільно розробити без впливу на специфіку кожної окремої держави.

Тематичні дослідження також є ефективним інструментом для визначення ефективності заходів, передбачених європейськими директивами, і тенденцій у фінансові злочинності, які призводять до нових заходів протидії їм. Проте, кількість отриманих повідомлень або файлів, переданих органам влади не визначає ефективності заходів ПВД/ФТ.

Отже, на основі оцінки даних, відібраних із річних звітів ПФР, неможливо зробити жодних висновків щодо ефективності чи результативності заходів протидії відмиванню коштів, навіть на національному рівні, оскільки дані є неоднорідними. Так, визначено країни, в яких спостерігалось зростання підозрілих транзакцій, але зменшення файлів, переданих до органів влади (Австрія, Болгарія, Німеччина); країни, в яких як кількість повідомлень про підозрілу операцію, так і кількість переданих до правоохоронних органів зростає, але в різних пропорціях, причому темпи зростання розповсюдження були нижчими, ніж темпи зростання повідомлених підозрілих транзакцій (Естонія, Франція та Мальта); і країни, де кількість повідомлень про підозрілі транзакції зменшилася, але

кількість розповсюджень зросла (Бельгія та Литва). Більше того, ефективність заходів протидії відмиванню доходів залежатиме від числа розпочатих кримінальних проваджень та вартість арештованого та вилученого майна внаслідок нелегальних фінансових операцій.

3.2. Оцінка ефективності основних способів та механізмів протидії легалізації злочинних доходів

Оцінку ефективності основних способів та механізмів у сфері протидії легалізації доходів та оцінки вимоги з їх протидії доцільно здійснювати на основі узагальнення існуючих методів та з використанням статистичних даних. До того ж, припускаємо, що ефективність протидії легалізації злочинних доходів залежить від використання нових методів виявлення злочинних доходів, та, визначається результативними показниками.

Загалом, основні системні результатами дослідження містяться в звіті про взаємні оцінки країн у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму за 2021 рік [10]. Такий аналіз є широкомасштабним горизонтальним оглядом звітів країн щодо боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, та дає можливість побачити в комплексі сильні і слабкі сторони іноземних юрисдикцій у сфері протидії легалізації доходів. На вимогу FATF формуються обов'язкові періодичні експертні перевірки кожної країни на відповідність Рекомендаціям FATF щодо технічної відповідності (законодавчий аспект) та ефективності (практичний аспект). У звіті узагальнюється оцінка діяльності щодо протидії відмиванню доходів, надаються рекомендації державному та приватному секторам щодо оцінки ризиків ВК/ФТ для країн, а також рекомендації щодо вдосконалення національних систем та усунення виявлених недоліків. Звіт за 2021 рік містить питання оцінки ефективності іноземних систем фінансового моніторингу з точки зору всіх компонентів цих систем (відповідно до 11-ма Безпосередніми Результатами Методології оцінки FATF), а саме:

- ризики ВК, ФТ, ФРЗМЗ та міжнародна співпраця;
- підзвітні суб'єкти та система моніторингу;
- фінансові розслідування злочинів у сфері з ВК/ФТ/ФРЗМЗ.

Видання є на сьогодні найважливішим зібранням висновків і рекомендацій міжнародних організацій щодо 43 країн у сфері протидії відмиванню коштів та легалізації злочинних доходів, у т.ч. і Україна. За результатами оцінки ефективності протидії відмиванню коштів відповідно до дослідження [10], Україна здебільшого перебуває в зоні середнього рівня ефективності (рис. 3.3).

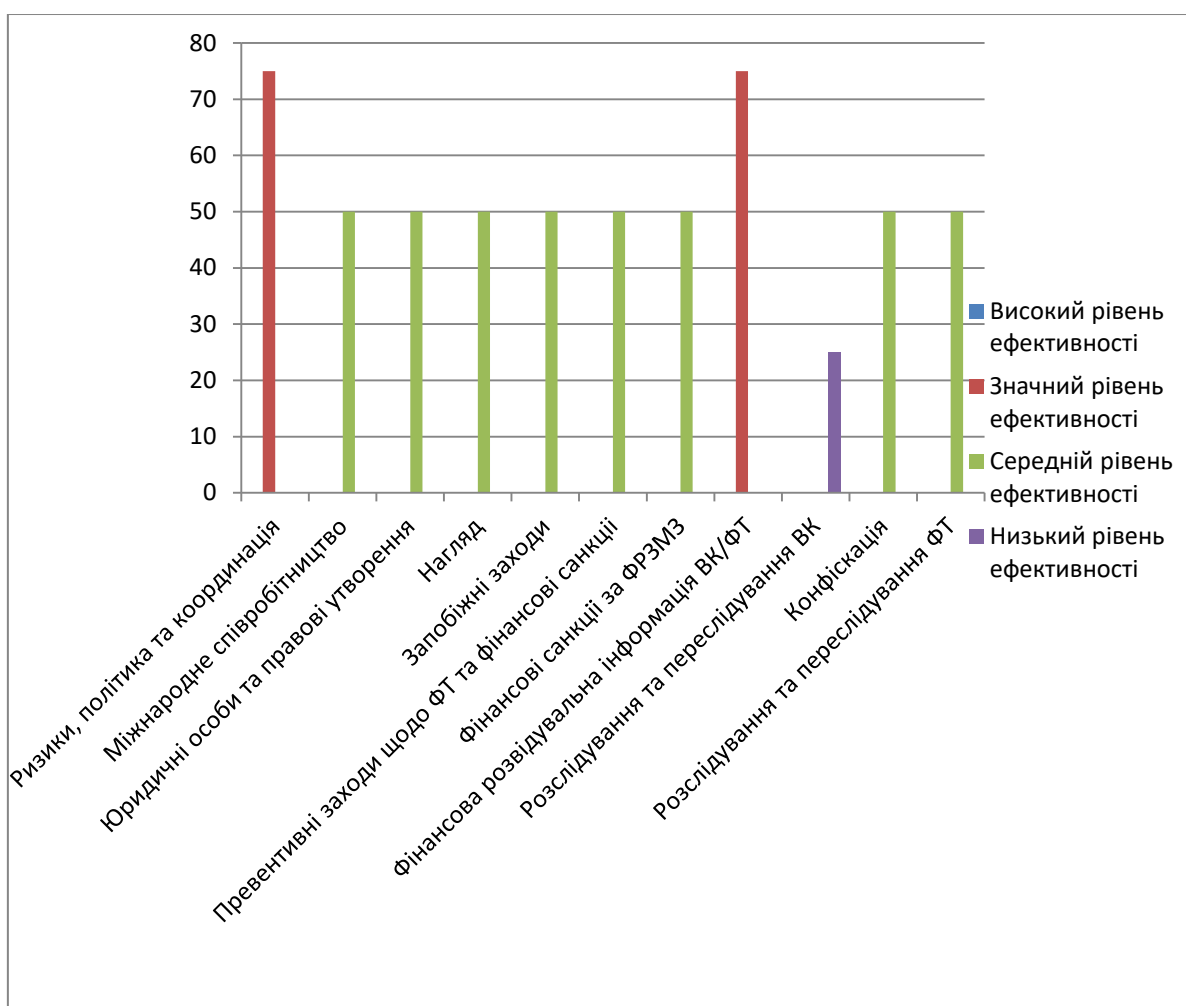

Рис. 3.3. Загальна оцінка ознак ефективності системи ПВД/ФТ/ФРЗМЗ в Україні на 2021 рік

складено автором за даними [10]

Вцілому, Україна демонструє глибоке розуміння ризиків ВК/ФТ, механізм ПБК/ФТ працює ефективно, організацію діяльності Держфінмоніторингу та його співпрацю з іншими ПФР оцінюють позитивно.

Україна має комплексну законодавчу базу для надання та отримання взаємної правової допомоги у зв'язку з відмиванням грошей, предикатними злочинами та фінансуванням тероризму. Загалом іноземні партнери України оцінюють якість наданих правової допомоги на задовільному рівні з точки зору якості та своєчасності.

Однак наявні дані, надані Україною щодо Угод про партнерські переговори, загалом свідчать про те, що ефективність у деяких сферах обмежена, зокрема у сфері арешту та конфіскації майна. Більше того, високого рівня ефективності Україна не досягла за жодним з показників, та негативним явищем є також слабкість механізму фінансових розслідувань та судових переслідувань за злочини, пов'язані з ВК/ФТ.

Кількість розслідувань щодо ВК, розпочатих правоохоронними органами, дуже мала порівняно зі значним зростанням кількості економічних злочинів, а кількість обвинувачень у відмиванні грошей зменшується. До 2014 року провадження щодо ВК/ФТ рідко стосувалися однієї з найбільших загроз ВК в Україні - корупція на високому рівні та розкрадання державного майна. З березня 2014 року проти високопосадовців колишнього режиму активно проводяться комплексні підготовчі розслідування. Схоже, що вони призвели до винесення вироку за відмивання коштів в особливо великих розмірах. Зараз САП вживає заходів щодо публічних діячів, у тому числі ВК.

За всіма ознаками оцінки ефективності ВК/ФТ для України визначені рекомендації щодо покращення антилегалізаційної діяльності, які зводяться до розуміння відповідальності в сфері ПВД/ФТ/ФРЗМЗ та підвищення механізму їх виявлення. Як рекомендація, пропонується для оцінки механізму щодо притягнення до відповідальності та засудження ВК, в Україні розробити та підтримувати надійну, узгоджену та централізовану систему статистики щодо притягнення до відповідальності та засудження ВК

з розподілом за типами справ (створені правоохоронні органи для сповіщення про підозрілі операції, самовідмивання, відмивання третіми особами, автономне ВК) та природи ризику справ. Ці статистичні дані повинні регулярно переглядатися ПФР, правоохоронними органами та прокуратурою в цілому та, за необхідності, виправлятися для покращення якості даних. Дані статистики політики повинні регулярно переглядатися правоохоронними органами та органами прокуратури. ГПУ має періодично співпрацювати з Верховним Судом на політичному рівні, коли виникають значні проблеми у справах ВК, які необхідно вирішити на високому рівні [10].

Для посилення результативності та ефективності проведення заходів у сфері протидії відмиванню доходів пропонуємо співставити показники результативності діяльності Держфінмоніторингу з витратами, які понесені на його утримання. Для оцінки пропонуємо використати такі показники за 2019-2021 роки: суму підозрілих операцій з легалізацією коштів, суму операцій з учиненням іншого злочину, визначеного ККУ, вартість арештованого майна та витрати на утримання Державної служби фінансового моніторингу України (рис. 3.4).

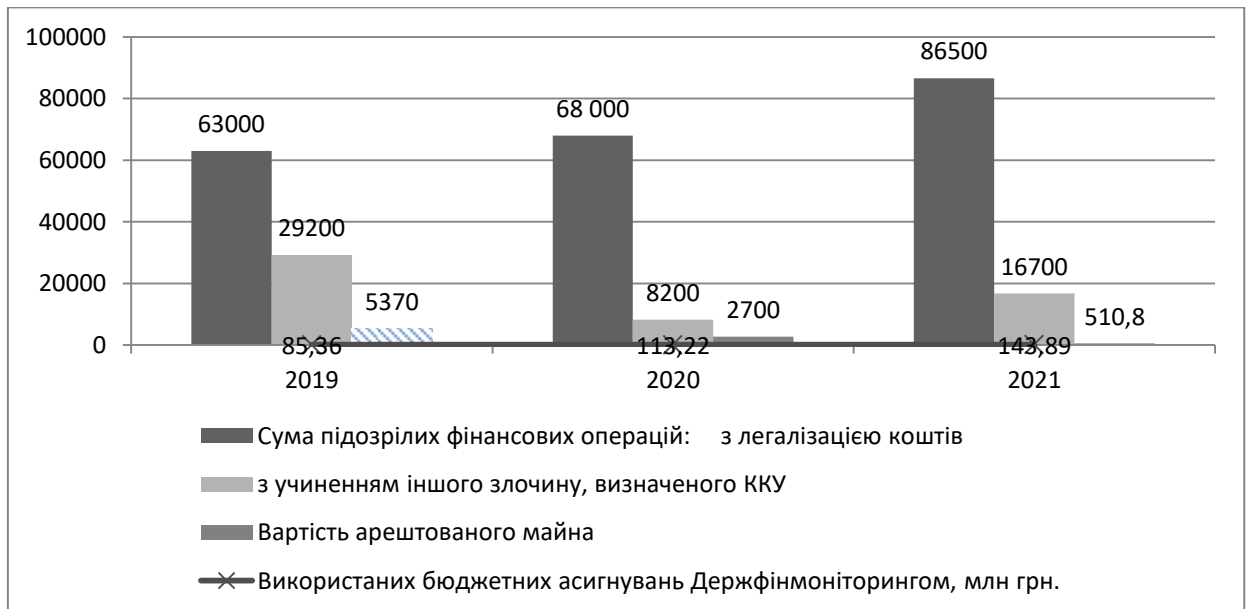

Рис. 3.4. Оцінка показників ефективності ПВД/ФТ/РЗМЗ протягом 2018-2021 рр., млн. грн.

складено автором за даними [10, 13-15, 39-44]

Як видно з рис. 3.4., спостерігаєте позитивна динаміка виявлених сум підозрілих фінансових операцій протягом досліджуваного періоду з 63 000 млн.грн. у 2019 до 86500 млн. грн.. у 2021 році. Разом з тим, сума вартості арештованого майна має негативну динаміку, найбільшу вартість становить 29200 млн.грн. у 2019 році, 510,8 млн. грн. - найменшу у 2021 році.

Низхідна динаміка показника вартості арештованого майна є свідченням про зниження ефективності заходів боротьби у системі легалізації злочинних доходів. Для більш детального аналізу згаданих показників та виявлення їх взаємозв'язку пропонуємо визначати відносні показники, які на наш погляд, дадуть відповіді на питання ефективності системи протидії відмиванню злочинних доходів та результативності організації служби фінансового моніторингу (табл. 3.2).

Для цілей аналізу результативності та ефективності заходів ПВД/ФТ автором пропонується використання такої групи показників:

1. Співвідношення вартості арештованого майна до суми підозрілих фінансових операцій за період характеризується коефіцієнтом результативності заходів ПВД/ФТ за період:

$$K_{\text{РЗ ПВД/ФТ}} = \frac{\text{Вартість арештованого майна}}{\text{Сума підозрілих фінансових операцій}} \quad (3.1)$$

2. Співвідношення суми виявлених підозрілих фінансових операцій до суми бюджетних асигнувань характеризує коефіцієнт ефективності виявлених фінансової операцій:

$$K_{\text{ЕФО}} = \frac{\text{Сума підозрілих фінансових операцій}}{\text{Сума бюджетних асигнувань Держфінмоніторингу}} \quad (3.2)$$

3. Співвідношення вартості арештованого майна до суми бюджетних асигнувань характеризує коефіцієнт ефективності заходу арешту майна:

$$K_{\text{ЕЗАМ}} = \frac{\text{Вартість арештованого майна}}{\text{Сума бюджетних асигнувань Держфінмоніторингу}} \quad (3.3)$$

Власна авторська розробка

Таблиця 3.2.

Аналіз показників ефективності заходів ПВД/ФТ в Україні
протягом 2019-2021 років

Показники	2019	2020	2021	відхилення 2020/2019	відхилення 2021/2020
Сума підозрілих фінансових операцій: з легалізацією коштів	63000	68 000	86500	5 000	18 500
з учиненням іншого злочину, визначеного ККУ	29200	8200	16700	-21 000	8 500
Вартість арештованого майна	5370	2700	510,8	-2 670	-2 189
Використаних бюджетних асигнувань Держфінмоніторингом, млн грн.	85,36	113,22	143,89	27,86	30,67
Коефіцієнт результативності заходів ПВД/ФТ, %	5,824	3,543	0,495	-2,28	-3,05
Коефіцієнт ефективності виявлених фінансової операцій	1080,13	673,03	717,21	-407,11	44,19
Коефіцієнт ефективності заходів щодо арешту майна	62,91	23,85	3,55	-39,06	-20,30

складено автором за даними [10, 13-15, 39-44]

Отже, в результаті проведеного аналізу ефективності заходів ПВД/ФТ протягом 2019-2021 років в Україні поряд з позитивною динамікою виявлених сум від фінансових операцій спостерігається негативна динаміка коефіцієнта результативності заходів ПВД/ФТ, який визначає частку арештованого майна в сумі підозрілих фінансових операцій за відповідний період. Так, у 2019 році його частка складала 5,82%, а у 2021 році лише 0,495%. Такий низький показник є ознакою незадовільного механізму процесу арешту майна за наслідками виявлених злочинів в системі легалізації доходів злочинним шляхом. Коефіцієнт ефективності виявлених фінансових операцій свідчить про частку витрат фінансування Держфінмоніторингу у сумі виявлених фінансових операцій, показує незначні коливання в діапазоні від 1080,13 до 717,21, а коефіцієнт ефективності заходів щодо арешту майна протягом аналізованого періоду показує негативний тренд від 62,91 до 3,55, тобто зниження показника протягом 2020-2021 років відбулося на

20,3 пп, що свідчить про суттєве зменшення ефективності заходів щодо арешту майна.

Отже, оцінка результативності та ефективності заходів щодо протидії відмиванню доходів, отриманих незаконним шляхом, повинна проводитися не тільки на основі комплексного міжнародного звіту країн, який формується на вимогу FATF на предмет проведення комплексної перевірки кожної країни у сфері ПВД/ФТ, а й з використанням внутрішньої системи показників виявлення ефективності заходів протидії відмивання злочинних доходів.

Проведена внутрішня аналітична оцінка ефективності системи протидії відмивання доходів посилює значення отриманих результатів даних міжнародних експертів щодо неефективності заходів в зазначені сфері, зокрема у сфері арешту та конфіскації майна.

Висновки до розділу 3

В результаті проведеного дослідження, яке ґрунтується на даних міжнародних ПФР, ми узагальнюємо досвід різних країн у сфері відмивання доходів та констатуємо, що запровадження дієвого механізму, оснований на міжнародній арені, дозволить уникнути багато помилок та підвищить результативність та ефективність системи ПВД/ФТ. Проте, існують вузькі місця й у міжнародні практики щодо виявлення нелегальних доходів.

Так, в результаті порівняння статистичних даних у сфері ПВД/ФТ європейських країн спостерігається зв'язок між збільшенням кількості отриманих повідомлень про підозрілі фінансові операції та змінами до вимог у європейських директивах. Це свідчить про кількісні та якісні зміни, які лежать основі індикаторів ефективності боротьби з відмиванням коштів у кожній державі.

За результатами проведеної оцінки типологічних досліджень та методів відмивання коштів у різних європейських країн, найбільшим фінансовим злочином є шахрайство у різних його проявах, податкові злочини,

хабарництво та корупція, торгівля людьми та наркотиками, віртуальними валютами, інвестування в нерухомість, використання платіжних послуг.

Для протидії відмиванню доходів доцільно проводити оцінку ризиків, які пов'язані з фінансовими установами, окреслити відповідальність суб'єктів здійснення фінансової розвідки та проводити постійну оцінку підозрілих операцій та їх оповіщення до органів ПФР.

Для оцінки ефективності системи протидії відмивання доходів на національному рівні ми пропонуємо використовувати систему показників, а саме коефіцієнт результативності заходів ПВД/ФТ, коефіцієнт ефективності виявлених фінансової операцій, Коефіцієнт ефективності заходів щодо арешту майна. Проведений аналіз зазначених показників протягом 2019-2021 років в Україні свідчить про низьку ефективність заходів у боротьбі з відмиванням доходів, зокрема про низький рівень конфіскації та арешту майна.

ВИСНОВКИ

В процесі проведеного системного дослідження основних способів та механізмів легалізації злочинних доходів, що подане в кваліфікаційні роботі, ми прийшли до таких висновків.

1. Система міжнародних норм формування механізму протидії відмиванню злочинних доходів окреслює вимоги до національних систем, як основного суб'єкта виявлення, оцінки, систематизації та передачі даних про підозрілі фінансові операції до відповідних правоохоронних органів. В роботі визначено, що міжнародне законодавство щодо відмивання грошей має великий вплив на національні системи та в процесі розвитку досягло вагомих результатів у боротьбі з відмиванням коштів.

2. Відомо, що процес формування системи протидії відмиванню злочинних доходів має довгу історію, розвивається та адаптується до сучасних реалій завдяки глобалізації та цифровій трансформації, завдаючи значних збитків на рівні суб'єктів, регіонів, держави та світової економіки в цілому. На сьогодні існують різні способи та механізми легалізації злочинних доходів, виявлення, вивчення та їх оцінка дозволяє здійснювати системні дослідження на національному та міжнародному рівні з метою їх протидії. В Україні найбільшим злочином на сьогодні є це тероризм та сепаратизм через вторгнення росії у війсокий конфлікт, а також розповсюдженими є корупція, шахрайство, фінансові злочини в державному секторі, податкові злочини, торгівля наркотиками, зброєю, кіберзлочини, торгівля віртуальними активами.

3. Результати діагностики діяльності системи протидії відмиванню доходів в Україні призводять до таких узагальнень: протягом 2018-2021 років динаміка підготовлених та переданих матеріалів є позитивно. Так, у 2021 році було підготовлено на 26% матеріалів більше ніж у 2020 році, та на 165 % матеріалів більше ніж у 2018 році. У процесі досудових розслідувань, відкритих правоохоронними органами, використано 538 узагальнень

матеріалів Держфінмоніторингу у 509 кримінальних провадженнях. У 2021 році Держфінмоніторингом передано правоохоронним органам 109 матеріали щодо фінансування тероризму/сепаратизму, при цьому сума заблокованих коштів становить 66,67 млн. грн., найбільшу частку складають податкові злочини.

4. В результаті вивчення досліджень, які присвячені типології відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, а також звітів, поданих ПФР країнами членами ЄС встановлено, що заходи в зміні вимог законодавства мають позитивний вплив на кількісні та якісні показники діяльності ПФР. Кількість повідомлень про підозрілі операції можна використовувати як індикатор ефективності боротьби з відмиванням коштів у кожній державі. Тому для ефективної боротьби з приховуванням нелегальних фінансових потоків доцільно встановити єдині правила ідентифікації підозрілих операцій і запровадити їх на європейському чи світовому рівні.

5. Разом з тим, щоб зменшити наслідки відмивання коштів недостатньо встановити глобальні правила чи змусити країни їх виконувати та показувати, що вони відповідають стандартам. Доцільно визначати ефективність, тому з метою посилення результативності протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму необхідна не тільки імплементація міжнародних стандартів у боротьбі з відмиванням грошей в Україну та також постійна оцінка процесу виконання таких вимог та їх ефективність.

6. Система протидії відмивання доходів повинна ґрунтуватися на оцінці ризиків фінансових установ та повинна включати механізм оцінки підозрілих фінансових операцій. Для визначення ефективності системи ПВД/ФТ доцільно використовувати систем показників, які включають коефіцієнт результативності заходів ПВД/ФТ, коефіцієнт ефективності виявлених фінансової операцій, коефіцієнт ефективності заходів щодо арешту майна.

7. За результатами проведеної аналітичної оцінки пропонованих показників ефективності системи ПВД/ФТ в Україні ми прийшли до

висновку, що система заходів антилегалізаційних процесів знаходиться на низькому рівні, особливо це відображається при конфіскації та арешту майна.

8. З огляду на це, враховуючи вплив розвитку технологій доцільно запровадити формування на рівні країн прозорих і стандартизованих статистичних звітів, щоб забезпечити можливість дослідження протидії відмивання злочинних доходів на основі стандартизованих та уніфікованих баз даних. Тому пропонується запровадити стандартизовану методологію звітування статистичних даних і тематичних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Basel AML Index 2022: 11th Public Edition Ranking money laundering and terrorist financing risks around the world. URL: https://index.baselgovernance.org/api/uploads/221004_Basel_AML_Index_2022_72cc668efb.pdf
2. Corina-Narcisa (Bodescu) Cotoc, Maria Nit,u, Mircea Constantin, cheau and Adeline-Cristina Cozma. Efficiency of Money Laundering Countermeasures:Case Studies from European Union Member States. *Risks*. 2021, 9, 120. URL:<https://doi.org/10.3390/risks9060120>
<https://www.mdpi.com/journal/risks>
3. Illicit financial flows and asset recovery in Ukraine. URL: <http://www.unicri.it/Publications/Illicit-Financial-Flows-and-Asset-Recovery-in-Ukraine>
4. Sergij S. Vitvitskiy, Oleksandr N. Kurakin, Pavlo S. Pokataev , Oleksii M. Skriabin and Dmytro B. Sanakoiev (2021). Formation of a new paradigm of anti-money laundering: The experience of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 19(1), 354-363. doi:10.21511/ppm.19(1).2021.30
5. Strategies for sustainable socio-economic development and mechanisms their implementation in the global dimension: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. // VUZF University of Finance, Business and Entrepreneurship. - Sofia: VUZF Publishing House “St. Grigorii Bogoslov”, 2019. - Vol. 2. - 367 p.
6. Акімова О. В. Дослідження можливостей адаптації та використання міжнародних типологій в системі фінансового моніторингу України. *Technology audit and production reserves*. 2016. № 5/4 (31). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/288836234.pdf>
7. Бисага К. В. Державне управління у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: європейський

- досвід для України: дис. на здоб. наук. ступ. к.н. з держ. управл.; 25.00.01 – теорія та історія державного управління. Івано-Франківськ, 2018. 219 с.
8. Вовчак О., Єндоренко Л. Інституційно-правові аспекти становлення і розвитку системи фінансового моніторингу в Україні. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2021. № 1(40). С. 19–24.
 9. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій. Виведення шахрайства з тіні. URL: pwc.com/ua/gecfs/ua
 10. Горизонтальний огляд звітів про взаємні оцінки країн у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. - К., 2021. - 703 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%9D%D0%9E%D0%A0/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/Horizontreport.pdf>
 11. Долбнева Д.В., Сподарик Т.І. Фінансовий моніторинг як механізм запобігання і протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *The scientific heritage* 2021, No 64. С.21-26.
 12. Доценко Т. В. Удосконалення системи фінансового моніторингу як інструмент забезпечення економічної безпеки національної економіки: дис. ... д-ра філософії : 051. Суми, 2021. 305 с.
 13. Звіт про діяльність Державної служби фінансового моніторингу України за 2021 р. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>
 14. Звіт про діяльність Державної служби фінансового моніторингу України за 2020 р. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>
 15. Звіт про діяльність Державної служби фінансового моніторингу України за 2019 р. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>
 16. Кириченко В.С., Пахомов В.В. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом. Молодий вчений. № 3 (79) , 2020 р. С. 291-294.
 17. Коломоець О. К. Взаємодія Державної служби фінансового моніторингу України з суб'єктами первинного фінансового моніторингу. *Проблеми*

сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2021. № 1. С. 15-20.

18. Левицька С. О., Осадча О. О. Ризик-орієнтований підхід на етапах первинного фінансового моніторингу. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2021. № 3(95). С. 54-72.
19. Литвин Н.А. Щодо форм взаємодії між Державною службою фінансового моніторингу України та Національним антикорупційним бюро України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2019. Випуск № 39. С. 38-41.
20. Методологія з оцінки технічної відповідності рекомендаціям FATF та ефективності системи протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму URL: <https://bit.ly/3EYU8ix>
21. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення: Рекомендації FATF. Прийнято MONEYVAL на 46 Пленарному засіданні (Страсбург, 8-12 грудня 2014), востаннє переглянуто на 55 Пленарному засіданні (Страсбург, 5-7 грудня 2017). URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/5%20round%20FATF.pdf>
22. Онофрей В. С. Основні проблеми фінансового моніторингу в Україні. URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2021/12/Materials-of-conference-18-19.10.2021.pdf#page=187>
23. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>
24. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/pro-sluzhbu/zagalni-vidomosti/pro-derzhfinmonitoring.html>
25. Офіційний сайт Transparency International URL: [Transparency International URL: https://www.transparency.org](https://www.transparency.org)
26. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123549&cat_id=1235

27. Перепелиця М. О. Класифікація об'єктів фінансового моніторингу: критерії та індикатори підозрілості. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 1 (16). С. 144-153.
28. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20OGuidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20OGuidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf)
29. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань діяльності Національного банку України: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 1, ст.1. Документ 1811-IX, чинний, поточна редакція – Прийняття від 19.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1811-20#Text>
30. Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму: Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849. Документ 984_010-18, чинний, поточна редакція – Прийняття від 30.05.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-18#Text
31. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 1702-VII від 14.10.2014 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 25, ст.171. Документ 361-IX, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.08.2022, підстава – 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
32. Про застосування Національним банком України санкцій за порушення законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Постанова Правління НБУ від 28.07.2020 № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0106500-20#Text>

33. Про затвердження Постанови Правління НБУ про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Постанова Правління НБУ від 30.06.2020 № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0090500-20#Text>
34. Про затвердження Програми стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 року: Наказ Міністерства фінансів України від 17.01.2022 № 16. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/strategy/16.pdf> (дата звернення: 21.08.2022)
35. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України. Документ 347/2021, чинний, поточна редакція – Прийняття від 11.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 21.08.2022)
36. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): Постанова Кабінету міністрів України і Національний банк України від 28 серпня 2001 р. № 1124. Документ 1124-2001-п, поточна редакція – Редакція від 20.04.2004, підстава – v3846500-04. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.08.2022)
37. Рекомендації FATF Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення. Методологія з оцінки відповідності рекомендаціям FATF та ефективності систем протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму. Правила та процедури 5-го раунду взаємних оцінок комітетом Moneyval, 2017. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20181017/BOOK.pdf.

38. Світовий досвід проведення національних оцінок ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму. - К., 2021. - 344 с.
39. Смагло О. В. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. *Фінанси, банківська справа та страхування*. 2021. Вип. 26. С. 26-28.
40. Типологічне дослідження «Відмивання доходів від податкових злочинів» (2020 рік) URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/tipologi/tipologi-derzhfinmonitoringu>
41. Типологічне дослідження «Відмивання доходів від привласнення коштів і майна державних підприємств та інших суб'єктів, які фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів» (2019 рік) URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/tipologi/tipologi-derzhfinmonitoringu>
42. Типологічне дослідження «Ризики використання суб'єктів з непрозорою структурою власності у схемах відмивання кримінальних доходів» (2018 рік) URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/tipologi/tipologi-derzhfinmonitoringu>
43. Типологічне дослідження на тему: «Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму)» URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/tipologi/tipologi-derzhfinmonitoringu>
44. Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2016, 2015, 2014 роки - К., 2017. - 126 с. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/tipologi/tipologi-derzhfinmonitoringu>
45. Фінансова розвідка України. 20 років розвитку та звершень: Збірка матеріалів з нагоди 20-річчя з дня створення Державної служби фінансового моніторингу України - К., 2022. - 158 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/20rokiv/2201041816rokivFinMonitoringspreadSmallFileSize.pdf>

- 46.Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 244 с.
- 47.Часова Т. О. Використання фінансового моніторингу під час розслідування злочинів у сфері економіки. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 2. URL: 10.36695/2219-5521.2.2020.74 (дата звернення: 21.08.2022).
- 48.Швець Н., Акритов А. Роль і місце фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 3. С. 3-9.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рейтинг країна за даними Глобального індексу тероризму за 2020 рік

RANK	COUNTRY	SCORE	RANK CHANGE	RANK	COUNTRY	SCORE	RANK CHANGE	RANK	COUNTRY	SCORE	RANK CHANGE
84	Malawi	1.635	↑ 19	112	Azerbaijan	0.296	↓ 10	=135	Cuba	0.000	↔
85	Denmark	1.484	↑ 15	113	Switzerland	0.286	↑ 3	=135	Dominican Republic	0.000	↓ 44
86	Gabon	1.43	↑ 18	114	Poland	0.239	↓ 9	=135	El Salvador	0.000	↔
87	Norway	1.297	↑ 40	=115	Jamaica	0.229	↓ 11	=135	Equatorial Guinea	0.000	↔
88	Madagascar	1.19	↓ 7	=115	Lithuania	0.229	↓ 9	=135	Eritrea	0.000	↔
89	Costa Rica	1.066	↑ 74	=115	Sierra Leone	0.229	↓ 9	=135	Guinea-Bissau	0.000	↔
90	Argentina	1.024	↓ 8	118	Liberia	0.191	↑ 7	=135	Iceland	0.000	↓ 30
91	Austria	1.016	↓ 8	119	Bulgaria	0.172	↓ 9	=135	Kosovo	0.000	↔
92	Kyrgyz Republic	0.95	↓ 8	120	Trinidad and Tobago	0.162	↑ 15	=135	Mauritania	0.000	↔
93	Kazakhstan	0.901	↓ 8	121	Zambia	0.153	↓ 9	=135	Mauritius	0.000	↔
94	Papua New Guinea	0.691	↓ 6	=122	Latvia	0.115	↓ 6	=135	Mongolia	0.000	↔
=95	Albania	0.677	↑ 13	=122	Cyprus	0.115	↓ 8	=135	Namibia	0.000	↔
=95	Bosnia and Herzegovina	0.677	↓ 9	124	North Macedonia	0.105	↓ 11	=135	North Korea	0.000	↔
=97	Benin	0.663	↑ 65	125	Uruguay	0.086	↓ 5	=135	Oman	0.000	↔
=97	Guatemala	0.663	↓ 8	=126	Estonia	0.057	↓ 4	=135	Portugal	0.000	↔
99	South Korea	0.656	↑ 15	=126	Moldova	0.057	↓ 4	=135	Romania	0.000	↔
100	Georgia	0.635	↓ 11	=126	Serbia	0.057	↓ 4	=135	Singapore	0.000	↔
101	Taiwan	0.607	↓ 6	129	Lesotho	0.048	↓ 3	=135	Slovenia	0.000	↔
102	Morocco	0.565	↓ 11	130	Djibouti	0.038	↓ 19	=135	Eswatini	0.000	↔
103	Hungary	0.551	↑ 15	131	Slovakia	0.029	↓ 3	=135	The Gambia	0.000	↔
104	Armenia	0.53	↓ 11	132	Panama	0.019	↓ 1	=135	Timor-Leste	0.000	↔
105	Guyana	0.477	↑ 26	133	Qatar	0.014	↔	=135	Togo	0.000	↔
106	Laos	0.439	↓ 12	134	Uzbekistan	0.010	↑ 1	=135	Turkmenistan	0.000	↔
=107	Montenegro	0.42	↓ 11	=135	Belarus	0.000	↔	=135	United Arab Emirates	0.000	↓ 34
=107	Vietnam	0.42	↓ 11	=135	Bhutan	0.000	↓ 27				
109	Guinea	0.41	↓ 10	=135	Botswana	0.000	↔				
110	Senegal	0.391	↓ 18	=135	Cambodia	0.000	↔				
111	Czech Republic	0.315	↓ 10	=135	Croatia	0.000	↔				

Додаток Б

Рис. Б.1. Фінансування сепаратизму з використанням НПО

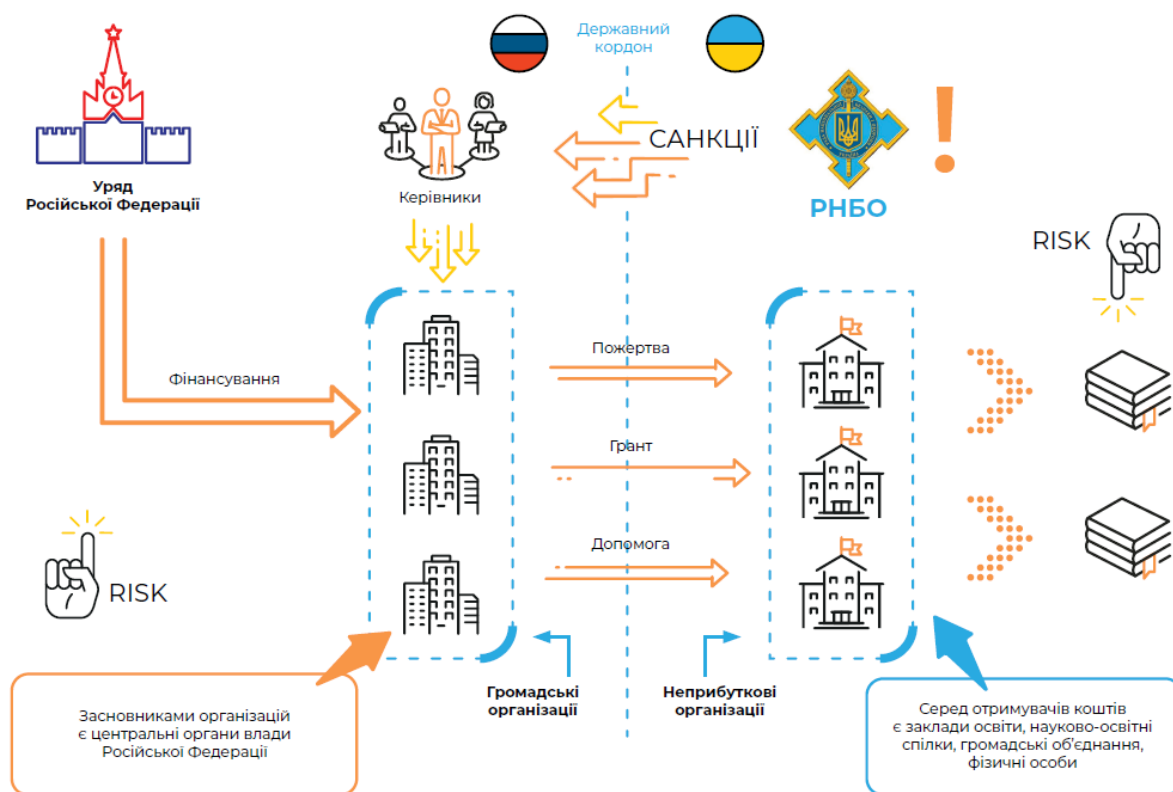

Рис. Б.2. Використання громадських організацій для фінансування сепаратизму

Додаток В

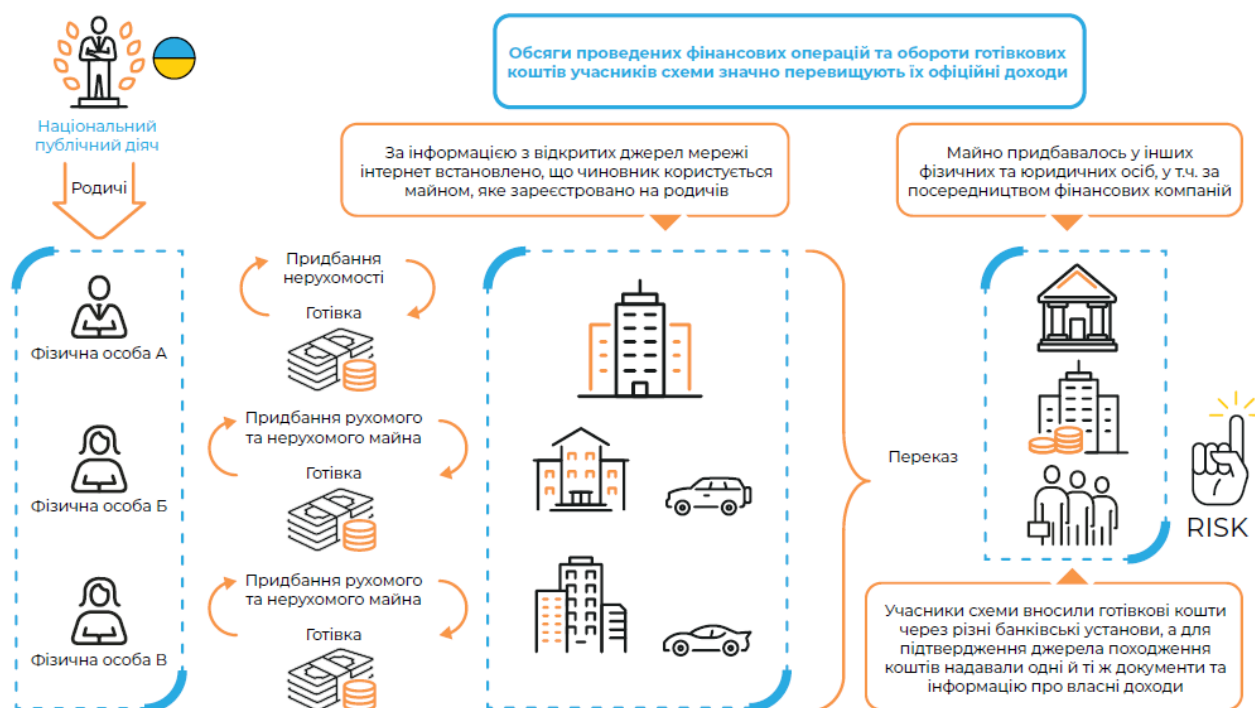

Рис. В.1. Схема приховування джерел походження незаконних доходів

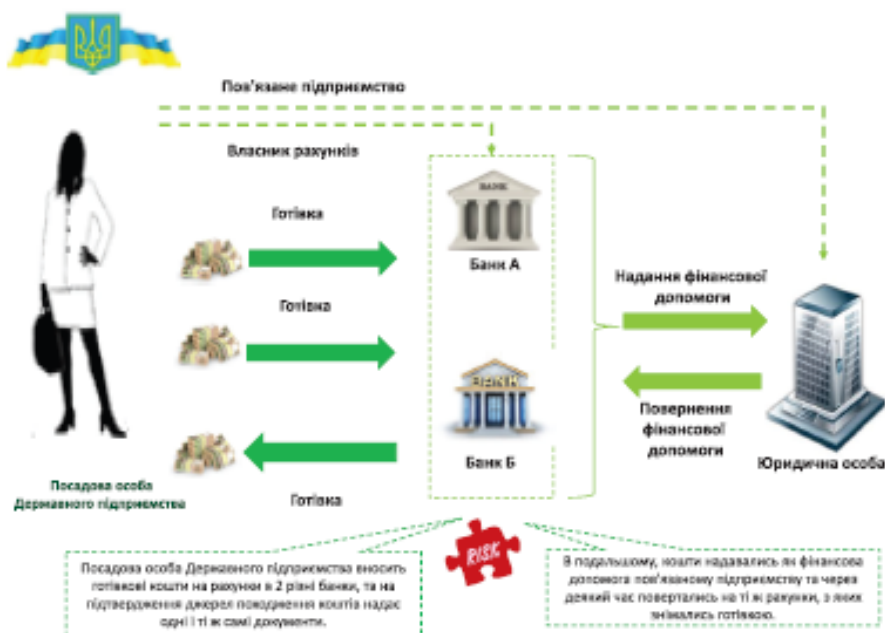

Рис. В.2. Відмивання доходів посадовою особою державного підприємства

Додаток Г

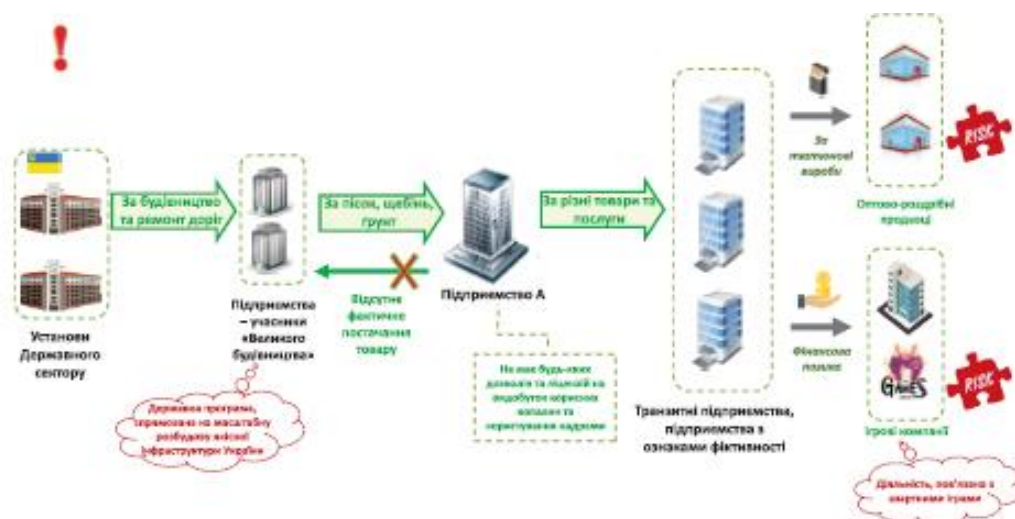

Рис. Г.1. Відмивання доходів, отриманих від розкрадання бюджетних коштів з використанням підприємств з ознаками фіктивності та прихованого обготівкування

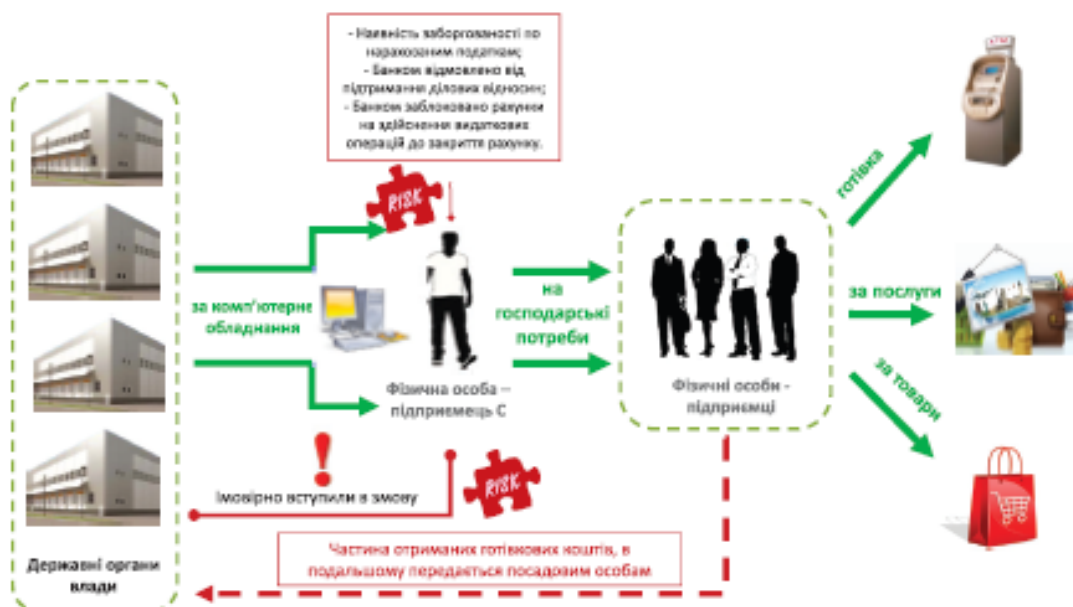

Рис. Г.2. Відмивання доходів від привласнення коштів державних установ

Додаток Д

Таблиця 10. Порівняльний аналіз фіскального ефекту схем ухилення/уникнення оподаткування в Україні у 2020 році

Схема	Податки (платежі), яких вона дозволяє уникати	Приблизні обсяги (млрд на рік)	Приблизні втрати бюджету (млрд на рік)	Примітки
порушення митних правил, контрабанда та корупція на кордоні	ПДВ+акцизи+ мита	226-380	70-120	<i>зростання стримано кризою, але поступово продовжується</i>
офшорні схеми	податок на прибуток (далі - ПП), податок на репатріацію	120-200	15-35	<i>зменшення схеми, зокрема внаслідок кризи</i>
конвертаційні та/або транзитні центри, податкові ями	ПП+ПДВ+ ЄСВ+ПДФО+ військовий збір	до 120	17-25	<i>стійка зростальна динаміка, поки що демонструється інституційна неспроможність держави подолати зазначені схеми</i>
контрафакт, нелегальна торгівля	ПП+ПДВ+ акцизи	85-105	38-43	
формування схемного податкового кредиту (скрутки)	ПДВ	144-180	24-30	<i>різноспрямовані тренди</i>
оренда с/г земель та сільгосппродукції	ПДФО+ПП+ЄСВ+військовий збір	24-118	10-46.5	<i>збільшення</i>
Заробітні плати «у конвертах»	ЄСВ+ПДФО+ військовий збір	220-300	110-150	<i>Збільшення</i>
ССО - ФОП замість найму 3 група та «обнал»	ЄСВ+ПДФО	23-58	6-10	<i>Було уточнено методологію</i>
ССО - зниження виручки – 1 та 2 групи	ЄП	50-130	1–6,3	<i>буде уточнено по отриманню даних</i>

* буде уточнено по отриманню даних

Джерело: CASE Україна та Інститут соціально-економічної трансформації дослідження на тему «Порівняльний аналіз фіскального ефекту від використання інструментів ухилення/уникнення від оподаткування в Україні: 2020

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Види інших злочинів, які пов'язані з ВД/ФТ/РЗМЗ

Способи легалізації злочинних доходів	Механізми, які використовуються для відмиванням злочинних доходів	Основні інструменти, які використовувалися в системі відмиванням злочинних доходів
1	2	3
Шахрайство	<ul style="list-style-type: none"> • Використання методів соціальної інженерії, зокрема вішинга (телефонне шахрайство, пов'язане з підбіркою даних банківської картки або іншої конфіденційної інформації, примус до перерахування коштів на кредитні картки злодіїв); • використання електронно-обчислювальної техніки, дистанційної системи послуг з управління рахунками «Інтернет-клієнт-банк» та «Мобільний банк»; • використання хмарного месенджера «Telegram»; • використання «хмарного майнінгу» на платформі MiningExpress для здійснення платежів в криптовалютах; • використання сервісів грошових переказів MoneySend, Portmone; • MoneyTransfer, Global24 та ін.; • підбірка документів для користування онлайн-сервісом розміщення, пошуку та короткострокової оренди житла; • надання послуг з продажу та митного оформлення автомобілів; • пред'явлення в банківських установах підроблених документів (виконавчі листи для примусового стягнення боргу); • купівля/продаж товарів і послуг через Інтернет, у тому числі через платформу онлайн-оголошень OLX та шахрайські копії відомих веб-ресурсів. 	Готівка; товари та послуги; міжнародні перекази; інвестиції.
Відмивання доходів в системі надання страхових послуг та на ринку цінних паперів	<ul style="list-style-type: none"> • Страхування ризиків, настання яких є малоймовірним; • виплата коштів у вигляді страхового відшкодування за штучно створеним страховим випадком; • сплата агентської винагороди на користь компаній з ознаками фіктивності перед здійсненням операцій на страховому ринку послуг, надання яких важко підтвердити; • здійснення розрахунків та формування резервів страхових компаній з використанням «сміттєвих» цінних паперів. 	«сміттєві» цінні папери; операції з купівлі-продажу облігацій внутрішньої державної позики; використання складних умов виплати страхового відшкодування.
Відмивання доходів, отриманих від торгівлі зброєю	Отримання доходів, від продажу зброї та комплектуючих	готівка; електронні платіжні системи; міжнародні перекази; платіжні картки; фінансування під виглядом фінансової допомоги/позики.

Продовження табл. Ж.1

1	2	3
Відмивання доходів отриманих від торгівлі наркотичними та психотропними речовинами	Отримання доходів від торгівлі наркотиками та психотропними речовинами	готівка; електронні платіжні системи; міжнародні перекази; платіжні картки
Відмивання доходів отриманих, від торгівлі людьми та розповсюдження відеозображень порнографічного характеру	Отримання доходів, пов'язаних з трудовою та сексуальною експлуатацією а саме: • торгівля людьми, • сурогатне материнство • продаж органів • фіктивне працевлаштування • розповсюдження відео та зображень порнографічного характеру	готівка; електронні платіжні системи; міжнародні перекази; платіжні картки
Відмивання доходів від кіберзлочинів	- Використання шкідливого програмного забезпечення; - підроблених сайтів та ін. ел. систем; - розповсюдження інформації щодо скомпрометованих даних; - хакерські атаки; - несанкціоноване списання коштів.	шкідливі програми; дублювання операцій касиром; викрадення даних; злом акаунтів користувачів; використання накладок (скімерів) на термінальному обладнанні, тощо.
Вчинення злочинів та відмивання доходів з використанням віртуальних активів	- Придбання за «злочинні» кошти різних видів віртуальних активів (криптовалют); - Вчинення кіберзлочинів з використанням віртуальних валют; - Використання криптовалюти як розрахунок за товари на чорному ринку (в т.ч. наркотики, зброя, органи і т.д.).	Криптовалюта, торгові біржі, еккаунти, гаманці тощо.